

Wales Centre for Public Policy
Canolfan Polisi Cyhoeddus Cymru

Papur hysbysu tystiolaeth

Llesiant a chydrawdoldeb

www.wcpp.org.uk

Llesiant a chydoddoldeb

Beth yw'r cysylltiad rhwng llesiant a chydoddoldebau?

Pwysigrwydd anghydoddoldeb llesiant i fyrdau gwasanaethau cyhoeddus

Canlyniadau llesiant i bobl yr ystyrir eu bod dan anfantais neu'n agored i niwed

Canlyniadau llesiant i bobl sy'n meddu ar nodwedd warchodedig

Canlyniadau llesiant i blant o dan 18 oed

Canlyniadau llesiant i blant a phobl ifanc sy'n derbyn gofal, neu sydd wedi derbyn gofal yn y gorffennol

Canlyniadau llesiant i bobl mae angen gofal neu gymorth arnynt, a'r rhai sy'n gofalu amdanynt.

Beth yw'r bylchau tystiolaeth, ansicrwydd a'r meysydd i'w harchwilio?

Sut mae gwahanol grwpiau'n profi llesiant?

A oes grwpiau sydd â phrofiad gwahanol iawn o lesiant o'u cymharu ag eraill?

Beth yw'r rhesymau pam gallai hyn fod yn wir?

Sut gellir defnyddio'r dystiolaeth ar gydraddoldeb a llesiant i ategu amcanion llesiant?

Sut gellir teilwra ymyriadau i sicrhau'r llesiant mwyaf posibl ar draws gwahanol grwpiau?

Cyflwyniad

Mae'n ofynnol i fyrddau gwasanaethau cyhoeddus asesu llesiant pobl eu hardaloedd bob pum mlynedd, yn unol â chylchoedd etholiadau lleol. Gofynnwyd i Ganolfan Polisi Cyhoeddus Cymru (WCPP) gefnogi'r broses hon drwy baratoi sesiynau briffio sy'n edrych ar dueddiadau a thystiolaeth genedlaethol ar draws meysydd **llesiant a chydraddoldeb, llesiant diwylliannol, ac effeithiau Covid-19 a Brexit ar lesiant**.

Mae'r papur briffio hwn yn canolbwyntio ar lesiant a chydraddoldebau. Dylid ei ddarllen ochr yn ochr â'r ddwy sesiwn friffio arall yn y gyfres. Mae'r papur briffio hwn:

1. Yn gyntaf mae'n darparu trosolwg o'r cysylltiad rhwng llesiant a chydraddoldebau, a pham mae anghydraddoldeb llesiant yn berthnasol i ddarlledwyr gwasanaeth cyhoeddus.
 2. Yna, mae'n ystyried deilliannau gwahanol llesiant i unigolion yn y pum carfan a ganlyn:
 - 2.1 Pobl sy'n cael eu hystyried yn rhai sydd o dan anfantais neu'n agored i niwed.
 - 2.2 Pobl mae nodwedd warchodedig gyda nhw yn ôl Deddf Cydraddoldeb 2010.
 - 2.3 Plant o dan 18 oed.
 - 2.4 Plant a phobl ifanc sydd neu a fu o dan ofal.
 - 2.5 Pobl mae angen gofal neu gymorth arnyn nhw, a'r rhai sy'n gofalu amdany'n nhw.
- Enwir y grwpiau hyn mewn canllawiau statudol ar gyfer paratoi asesiadau llesiant (Llywodraeth Cymru, 2015).
3. Ar ôl trafod pob un o'r pum grŵp, mae'r papur briffio yn edrych ar unrhyw fwlch dystiolaeth, ansicrwydd, a meysydd i'w harchwilio.
 4. Yn olaf, mae'r casgliad yn mynd i'r afael â'r pedwar cwestiwn allweddol a archwiliwyd ymhlyg yn y papur briffio:
 - 4.1 Beth yw profiad gwahanol grwpiau o lesiant?
 - 4.2 A oes grwpiau sydd â phrofiad gwahanol iawn o lesiant o'u cymharu ag eraill? Beth yw'r rhesymau pam gallai hyn fod yn wir?
 - 4.3 Sut gellir defnyddio'r dystiolaeth ar gydraddoldeb a llesiant i ategu amcanion llesiant?
 - 4.4 Sut gellir teilwra ymyriadau i sicrhau'r llesiant mwyaf posibl ar draws gwahanol grwpiau?

Canfyddiadau ac argymhellion allweddol

- **Mae anghydraddoldebau mewn llesiant goddrychol** yn cael eu hystyried fwyfwy fel mesur pwysig ac addysgiadol o anghydraddoldeb gan awdurdodau lleol a chyrrff eraill.
 - Mae'n bwysig edrych ar anghydraddoldeb llesiant mewn ardaloedd lleol, yn hytrach nag edrych ar lesiant cyfartalog mewn ardal. Mae hyn er mwyn sicrhau y gall ymdrechion i wella llesiant mewn ardal dargedu'r rhai sydd â'r lefelau isaf o lesiant.
- **Dangoswyd yn gyson bod mesurau gwrthrychol statws economaidd-gymdeithasol (fel incwm neu alwedigaeth) yn cydberthyn â dangosyddion llesiant personol.**
 - Dangoswyd bod diweithdra yn sbardun arbennig o bwysig i lesiant.
 - Mae tystiolaeth sy'n dod i'r amlwg hefyd yn awgrymu bod **statws economaidd-gymdeithasol goddrychol yn cyfrif am amrywiad ychwanegol mewn canlyniadau llesiant**, y tu hwnt i statws economaidd-gymdeithasol gwrthrychol.
- Mae mesurau llesiant hunan-gofnodi'r Swyddfa Ystadegau Gwladol yn dangos bod **rhai gwahaniaethau mewn llesiant yr adroddir amdanynt ar draws nodweddion gwarchodedig**¹ ar lefel ledled y Deyrnas Unedig.
 - Mae'n bwysig ystyried bod y nodweddion hyn yn cynrychioli hunaniaethau sy'n gorgyffwrdd, sy'n golygu bod pobl yn aml yn dod o fewn sawl categori.
- Roedd dadansoddiad a gynhaliwyd gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol sy'n edrych ar sut mae ffactorau sy'n gysylltiedig â'r lefelau llesiant isaf ynghyd yn nodi mai'r **tri grŵp a ganlyn sydd â'r tebygolrwydd uchaf o fod yn y grŵp gyda'r llesiant personol salaf**:
 - pobl ddi-waith neu segur, mewn cartrefi ar osod, sy'n honni bod afiechyd neu anabledd gyda nhw;
 - Pobl gyflogedig, mewn cartrefi ar osod, sy'n honni bod afiechyd neu anabledd gyda nhw;
 - perchnogion cartrefi, wedi ymddeol, sy'n honni bod afiechyd neu anabledd gyda nhw.
- **Dylid targedu ymyriadau i wella llesiant tuag at grwpiau sydd â'r llesiant isaf, neu ardaloedd sydd â'r anghydraddoldeb llesiant uchaf.**
- **Nodwyd nifer o nodweddion sy'n gysylltiedig â mwy o effeithiolrwydd ar gyfer prosiectau sy'n ceisio cynyddu llesiant pobl.** Mae'r rhain yn cynnwys: nodi angen lleol; cymryd agwedd gyfannol; ymgysylltu â'r grŵp targed; cyd-gynhyrchu; darparu hyfforddiant; a hyblygrwydd.
- **Mae pandemig Covid-19 wedi gwaethygu'r anghydraddoldebau presennol o ran llesiant.** (Gweler y papur briffio cysylltiedig am drafodaeth fwy cynhwysfawr ar hyn.)

¹ Mae nodweddion gwarchodedig yn cyfeirio at agweddau penodol ar hunaniaeth unigolyn a ddiffinnir gan Ddeddf Cydraddoldeb 2010, sef: oedran, anabledd, ailbennu rhywedd, priodas a phartneriaeth sifil, beichiogrwydd a mamolaeth, hil, crefydd neu gred, rhyw a chyfeiriadedd rhywiol. Mae gwahaniaethu yn erbyn rhywun oherwydd unrhyw un o'r nodweddion gwarchodedig hyn yn torri'r gyfraith.

1. Beth yw'r cysylltiad rhwng llesiant a chydraddoldebau?

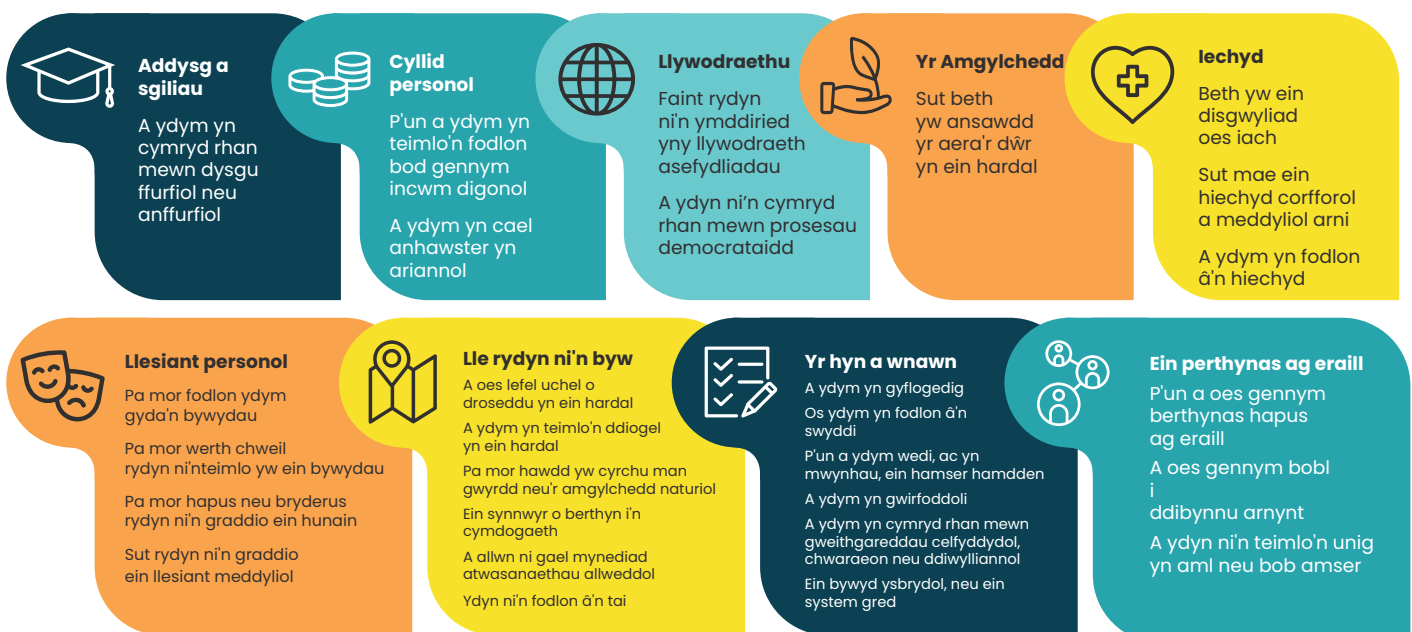
Mae nifer o ffactorau'n gysylltiedig â llesiant is neu uwch. Mae dwy ffordd o ddisgrifio'r modd mae llesiant a chydraddoldeb yn gysylltiedig:

1. Drwy ystyried anghydraddoldeb yng nghyd-destun llesiant goddrychol (sut mae llesiant goddrychol yn amrywio ymhlith unigolion, carfanau, ardaloedd ac ati).
2. Drwy ystyried anghydraddoldeb yn y ffactorau sy'n sbarduno llesiant (er enghraifft, ffactorau megis diweithdra, iechyd y corff ac ati a fydd yn effeithio'n fwy ar rai carfanau nag ar eraill).

Gan hynny, mae mesurau llesiant goddrychol yn caniatáu i fyrddau gwasanaethau cyhoeddus a chyrrff eraill ystyried sut mae'r holl wahanol ysgogwyr llesiant yn dod at ei gilydd i effeithio ar lesiant cyffredinol.

Mae hyn yn golygu y bydd llesiant goddrychol yn dibynnu nid yn unig ar statws cyflogaeth, er enghraifft, ond hefyd ar sut mae hyn yn rhyngweithio â ffactorau eraill fel cysylltiadau cymdeithasol neu iechyd meddwl. Lle nad oes data ar lesiant goddrychol ar gael, mae data neu dystiolaeth ar yrwy'r llesiant, a fydd yn effeithio ar rai grwpiau mewn gwahanol ffyrdd, yn bwysig ac yn ddefnyddiol. Mae [What Works Wellbeing](#) wedi crynhoi'r ffactorau sy'n cael yr effaith fwyaf ar lesiant, yn seiliedig ar dystiolaeth berthnasol (gweler [Ffigur 1](#)). Mae nifer o'r ffactorau a amlinellir yn Ffigur 1, yn ogystal ag eraill a drafodir yn yr adrannau dilynol, yn cyd-fynd â Dangosyddion Llesiant Cenedlaethol Cymru ([Llywodraeth Cymru, 2019a](#)).

Ffigur 1. Crynodeb o ffactorau pwysig o ran llesiant

Mae'r ffactorau hyn yn ymwneud ag amrywiaeth o yrwyr sy'n pennu'r amodau ar gyfer llesiant. Gellir eu hasesu gan ddefnyddio dangosyddion sy'n ymwneud â chydaddoldeb (er enghraifft, y bwlch cyflog rhwng y rhywiau yn ôl ardal; anghydaddoldeb o ran disgwyliad oes adeg genedigaeath), amodau lleol (er enghraifft, mynediad at fannau gwyrdd; cyrhaeddiad addysgol plant; iechyd goddrychol), a chynaliadwyedd (fel gorchudd coed).

1.1. Pwysigrwydd anghydaddoldeb llesiant i fyrdau gwasanaethau cyhoeddus

Er bod trafodaethau am anghydaddoldeb wedi tueddu i ganolbwyntio ar ffyrdd o fesur incwm a chyfoeth, mae mwy a mwy o awdurdodau lleol a chyrff eraill o'r farn bod llesiant goddrychol yn ffordd bwysig o fesur anghydaddoldeb hefyd. Mae nifer o resymau dros hyn:

1. Mae gwella llesiant yn nod cymdeithasol, wedi ei ffurfioli o dan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015.
2. Mae data ar lesiant ar lefel unigol ar gael (gweler [Blwch 1](#)), sy'n caniatáu ar gyfer asesiad o gyflwr a thueddiadau llesiant cyfredol Cymru a'r Deyrnas Unedig, ac ar lefel lleol.
 - Fodd bynnag, nid yw lefelau llesiant ar gyfartaledd yn cyfrif am yr amrywiad mewn llesiant ar draws y boblogaeth/ardaloedd lleol.
3. Drwy ganolbwyntio ar anghydaddoldeb o ran llesiant (hynny yw, *dosbarthiad* llesiant mewn ardal yn hytrach na'r cyfartaledd), mae modd mesur llesiant yn fwy cywir ar draws poblogaeth benodol. Gall hefyd geisio adnabod pobl â llesiant isel, er mwyn sicrhau y gall ymdrechion i wella llesiant mewn ardal dargedu'r rhai sydd â'r lefelau llesiant isaf.

4. Mae canolbwyntio ar anghydaddoldeb llesiant hefyd yn helpu byrdau gwasanaethau cyhoeddus i nodi lle mae anghydaddoldebau grŵp o ran llesiant (er enghraifft, yn ôl nodwedd warchodedig), a all gynorthwyo'r gwaith o weithredu Deddf Cydraddoldeb 2010.
5. Gall asesu anghydaddoldeb llesiant hefyd nodi'r ffactorau sy'n pennu canlyniadau llesiant isel neu uchel ar gyfer gwahanol bobl, a all lywio polisi ac ymyriadau ymhellach.

Gan hynny, nod y papur briffio hwn yw ystyried, cyn belled ag y bo modd, dosbarthiad llesiant (h.y. anghydaddoldeb llesiant) ar gyfer gwahanol grwpiau ac ardaloedd yng Nghymru, yn ogystal â llesiant cyfartalog ar draws ac o fewn grwpiau ac ardaloedd (gweler [Blwch 2](#)). Mae hefyd yn anelu at dynnu sylw at amrywiadau daearyddol ym mhresenoldeb neu grynodiad y ffactorau perthnasol i ddangos sut gallai cyfansoddiad poblogaeth rhai ardaloedd effeithio ar lefelau llesiant.

Mae'n bwysig nodi bod pobl yn aml yn syrthio i hunaniaethau lluosog sy'n gorgyffwrdd o ran canlyniadau llesiant. Bydd hyn, yn ei dro, yn cael effaith ar sut dylid cynllunio ymyriadau ac at bwy dylid eu targedu. Yn y papur briffio hwn, yn y rhan fwyaf o achosion, bydd canlyniadau llesiant yn cael eu harchwilio ar draws grwpiau/dimensiynau/hunaniaethau unigol. Mae hyn oherwydd nad yw'r data yn aml yn caniatáu ar gyfer dadansoddiad croestoriadol, a fyddai'n edrych ar sut mae hunaniaethau lluosog pobl ac elfennau sy'n gorgyffwrdd yn cyfrannu at ganlyniadau llesiant. Fodd bynnag, lle bo hynny'n bosibl, nod y papur briffio yw cymryd agwedd groestoriadol.

Mae Ffigur 2 yn dangos **anghydraddoldeb llesiant o fewn awdurdodau lleol Cymru** yn 2014–15, yn seiliedig ar yr amrywiad yn yr atebion i bedwar cwestiwn y Swyddfa Ystadegau Gwladol ar lesiant (h.y. gwriad safonol cyfartalog y pedwar cwestiwn a restrir ym [Mlwch 1](#)).² Mae hyn yn dangos mai Blaenau Gwent yw'r awdurdod lleol mwyaf anghyfartal yng Nghymru, gyda gwriad safonol cymedrig o 2.55. Ceredigion oedd y mwyaf cyfartal, gyda gwriad safonol cymedrig o 1.95.

Mae Ffigur 3 yn dangos **llesiant cyfartalog ar draws awdurdodau lleol Cymru** yn 2018–19.³ Mae'r tabl llawn o ddata awdurdodau lleol a ddangosir yn [Atodiad 2](#) yn dangos bod cydberthynas rhwng llesiant cyfartalog ac anghydraddoldeb llesiant, tra bod ardaloedd â lefelau isel o lesiant cyfartalog yn tueddu i fod ag anghydraddoldeb llesiant uwch. Fodd bynnag, mae eithriadau i hyn, sy'n amlygu gwerth edrych ar lesiant cyfartalog ac anghydraddoldebau llesiant. Er enghraifft, er bod llesiant pobl Ynys Môn ar gyfartaledd yn uwch na phob ardal arall, roedd y sir yn ddeuddegfed o ran anghydraddoldeb. Ar y llaw arall, er mai'r ardal fwyaf cyfartal ond dau oedd Gwynedd, roedd yng nghanol y rhestr o ran llesiant ar gyfartaledd.⁴

Blwch 1: Mesurau llesiant hunan-gofnodedig

Mae pedwar metrigr yn cael eu defnyddio gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol i fesur llesiant unigolion:

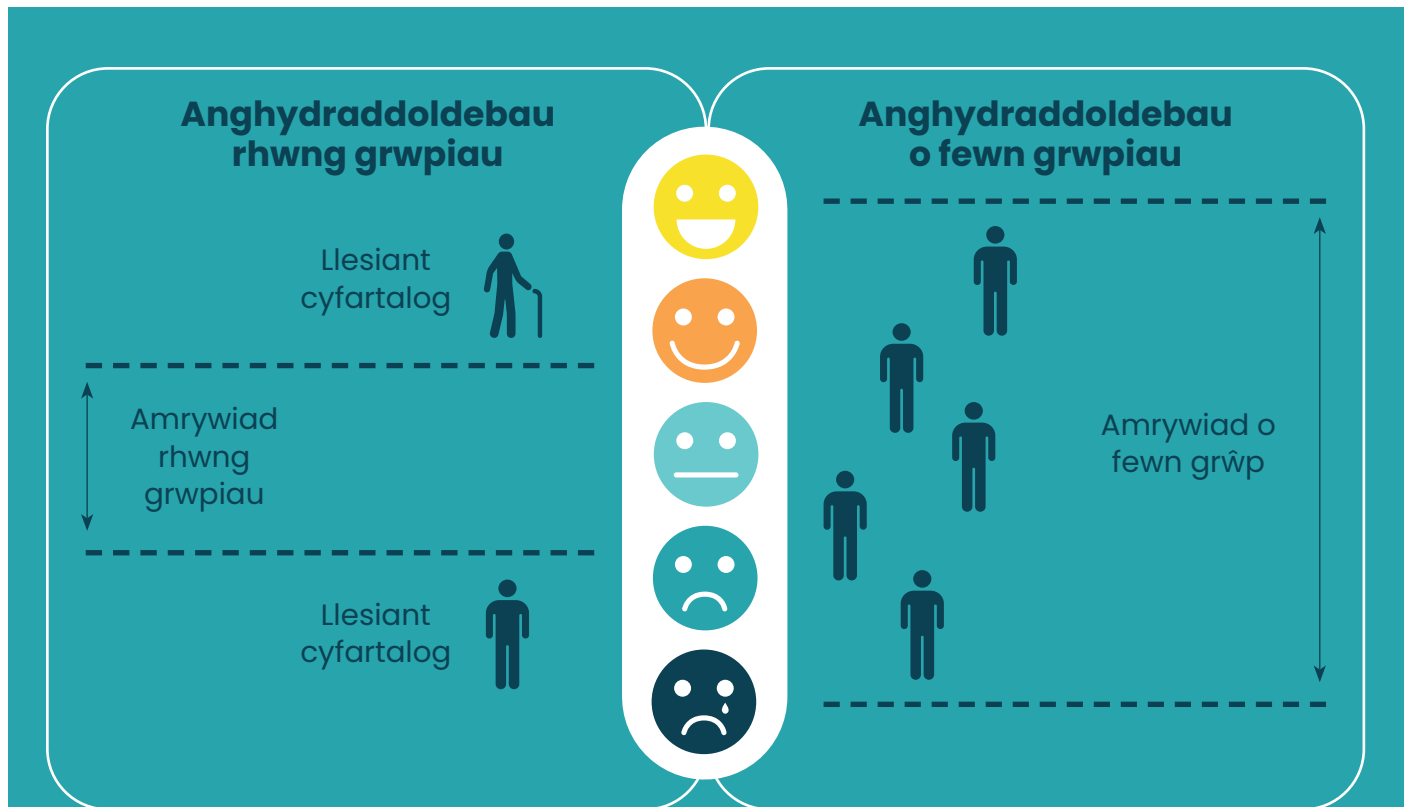
1. **Pa mor fodlon â'u bywyd oedd yr ymatebwyr yn teimlo.**
2. **I ba raddau roedd ymatebwyr yn teimlo bod pethau a wnaethant â'u bywyd yn werth chweil.**
3. **Pa mor hapus oedd yr ymatebwyr yn teimlo ddoe.**
4. **Pa mor bryderus oedd yr ymatebwyr yn teimlo ddoe.**

Mae ymatebwyr yn sgorio pob cwestiwn ar raddfa 1–10.

² Cyfrifwyd yr amrywiad fel y gwriad safonol cyfartalog ar draws pob un o bedwar cwestiwn llesiant y Swyddfa Ystadegau Gwladol, er mwyn darparu mesur anghydraddoldeb llesiant cyffredinol ar gyfer pob awdurdod lleol. Mae gwriad safonol pob cwestiwn yn darparu'r gwahaniaeth cyfartalog rhwng sgôr llesiant unrhyw unigolyn mewn awdurdod lleol a chymedr yr awdurdod lleol hwnnw. Tynnwyd y data ar gyfer awdurdodau lleol Cymru o'r set ddata a ddarparwyd ochr yn ochr â What Works Wellbeing ac adroddiad y New Economics Foundation, [Measuring wellbeing inequality in Britain](#) (Abdallah, Wheatley a Quick, 2017a).

³ Wedi ei gyfrif fel y sgôr cyfartalog ar draws y pedwar cwestiwn llesiant a restrir ym [Mlwch 1](#) (gyda'r sgoriau ar gyfer y cwestiwn ar orbryder yn cael eu gwrthdroi).

⁴ I gael mwy o wybodaeth am ffynonellau data ac argaeledd gweler yr [Atodiad 1](#).

Blwch 2: Dulliau mesur anghydraddoldeb o ran llesiant

Mae dau fesur o anghydraddoldebau mewn canlyniadau llesiant

Anghydraddoldeb llesiant rhwng grwpiau: gwahaniaethau mewn llesiant rhwng gwahanol grwpiau poblogaeth – er enghraifft, pobl hŷn ac iau, neu grwpiau incwm uchel ac incwm isel.

Anghydraddoldeb llesiant o fewn grŵp (neu anghydraddoldeb llesiant cyffredinol): gwahaniaethau mewn llesiant o fewn poblogaeth (er enghraifft, o fewn awdurdod lleol), heb ystyried ffactorau demograffig neu economaidd-gymdeithasol. Gellid gwneud hyn drwy gymharu sgoriau chwarterl uchaf a chwarterl isaf y dosbarthiad llesiant, neu drwy fesur y gwyrriad safonol.

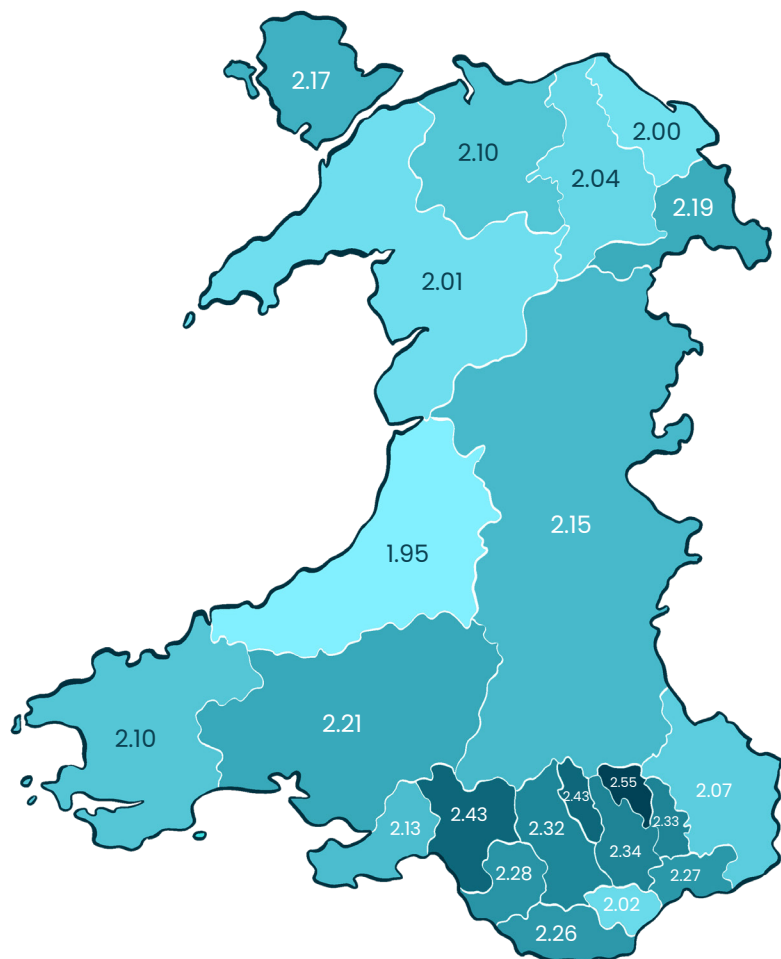
Gellir asesu anghydraddoldeb llesiant hefyd heb ddata ar lesiant goddrychol

Mae'r ddau fesur manwl yn edrych yn benodol ar anghydraddoldebau mewn canlyniadau llesiant goddrychol. Gellir ystyried anghydraddoldeb llesiant hefyd drwy edrych ar yr anghydraddoldebau yn y ffactorau sy'n gyrru llesiant – y gwyddom eu bod yn tueddu i effeithio ar rai pobl neu grwpiau yn wahanol.

Ffynhonnell: [Quick \(2015\)](#). Mae'r ffigur yn un darluniadol ac nid yw'n seiliedig ar ddata

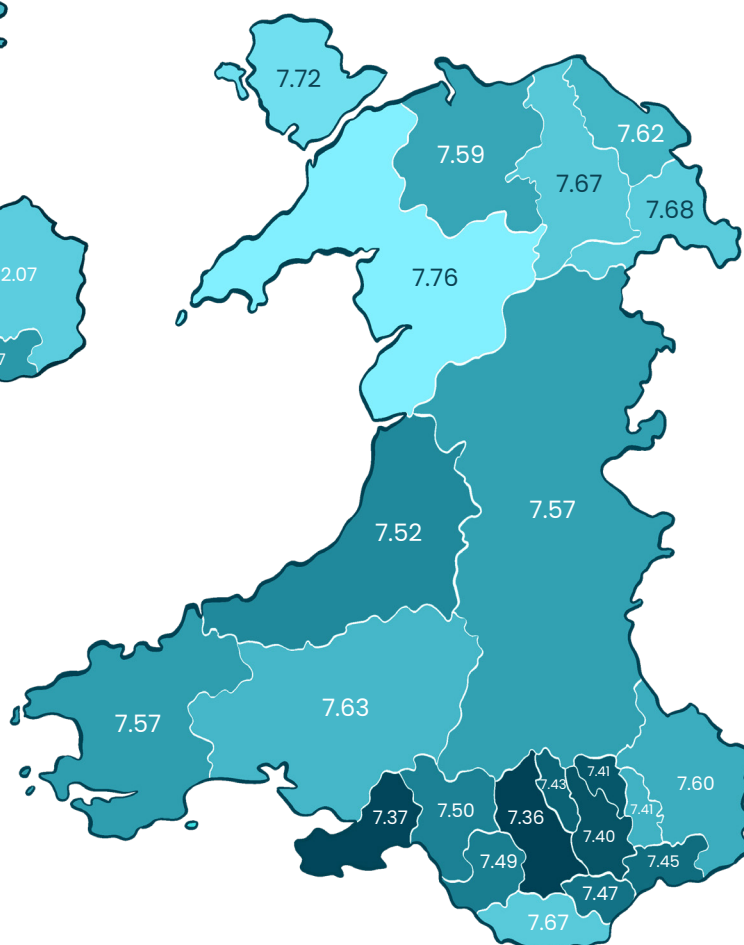
Ffigur 2. Anghydraddoldeb llesiant cyffredinol awdurdodau lleol Cymru (2014-15)

Ffynhonnell: [Abdallah, Wheatley a Quick \(2017a\)](#), yn seiliedig ar ddata Arolwg Poblogaeth Flynyddol y Swyddfa Ystadegau Gwladol

Ffigur 3. Sgoriau llesiant cyfartalog awdurdodau lleol Cymru (2018-19)

Ffynhonnell: [Swyddfa Ystadegau Gwladol \(2020\)](#)

Gyrwyr anghydraddoldeb o ran llesiant

Mae tystiolaeth archwiliadol ar lefel awdurdod lleol yn tynnu sylw at nifer o yrwyr a allai fod yn gysylltiedig â lefelau uwch o anghydraddoldeb llesiant (yn hytrach na llesiant uchel neu isel ar gyfartaledd, neu anghydraddoldeb llesiant ar lefel genedlaethol). Gallai hyn helpu i egluro'r tueddiadau hyn ar draws gwahanol ardaloedd yng Nghymru. Dyma'r canfyddiadau allweddol:

- Roedd incwm canolrifol uwch mewn awdurdod lleol yn gysylltiedig ag anghydraddoldeb llesiant is. Roedd y cysylltiad hwn yn gryfach na'r berthynas rhwng incwm a llesiant cyfartalog a diweithdra ac anghydraddoldeb llesiant.
- Roedd ardaloedd gwledig yn gysylltiedig ag anghydraddoldeb llesiant uwch wrth reoli llesiant cyfartalog, er bod tystiolaeth o lesiant cyfartalog uwch. Mae hyn o bosibl oherwydd bod diweithdra yn sbardun pwysicach o ran llesiant mewn ardaloedd gwledig. Mae hyn yn golygu bod y bwlch mewn llesiant rhwng y cyflogedig a'r di-waith yn fwy mewn ardaloedd gwledig nag mewn ardaloedd trefol.

- Roedd lefelau uwch o ymgysylltu â gweithgareddau treftadaeth a'r defnydd o fannau gwyrdd ar gyfer iechyd neu ymarfer corff yn gysylltiedig ag anghydraddoldeb llesiant is mewn awdurdodau lleol, er nad oeddent yn gysylltiedig â gwell llesiant cyfartalog (gweler y **papur briffio llesiant diwylliannol** am ragor o wybodaeth am y cysylltiad rhwng llesiant goddrychol ac ymgysylltu â gweithgareddau diwylliannol). Un rheswm posibl pam mae'r patrwm hwn fel y mae yw bod cymryd rhan yn y gweithgareddau hyn yn cael mwy o effaith ar y rhai sydd â llesiant cyfartalog is.
- Roedd disgwyliad oes uwch menywod, ond nid dynion, ym mhoblogaethau awdurdodau lleol yn gysylltiedig ag anghydraddoldeb llesiant is. Mae'r rhesymau am hyn yn aneglur, ond un rhagdybiaeth yw y gall disgwyliad oes menywod weithredu fel dirprwy i yrwyr eraill anghydraddoldeb llesiant. ([Abdallah, Wheatley a Quick, 2017b](#)).

Dylid nodi, er bod [Ffigur 2](#) yn seiliedig ar ddata 2015, mae ⁵ sy'n edrych ar dueddiadau yn y sgoriau llesiant cyfartalog ar draws awdurdodau lleol rhwng 2015-16 a 2018-19 yn awgrymu mai prin yw'r newid sylweddol dros yr amser hwn. Ar draws yr holl awdurdodau lleol, roedd y newid yn y sgoriau cyfartalog yn amrywio o -1.2% i 4.5% (gweler [Atodiad 3](#)). Mae'r newidiadau canrannol hyn dros y cyfnod o bedair blynedd hefyd yn cuddio amrywiadau o flwyddyn i flwyddyn.

⁵ Dim ond ar gyfer y blynyddoedd hyd at 2014-15 yr oedd y sgoriau gwyrriad safonol cyfartalog oedd eu hangen ar gyfer y ffigur hwn ar gael. (Mae'r set ddata ar gael [yma](#)).

2. Canlyniadau llesiant gwahanol ar gyfer pum grŵp allweddol

2.1 Canlyniadau llesiant i bobl yr ystyrir eu bod dan anfantais neu'n agored i niwed

Mae grwpiau poblogaeth yr ystyrir eu bod dan anfantais neu'n agored i niwed mewn ymchwil anghydraddoldebau iechyd, a fyddai hefyd yn berthnasol i ganlyniadau llesiant, yn cynnwys:

- Y rhai sydd dan anfantais economaidd-gymdeithasol (fel y rhai sy'n ddi-waith neu ar incwm isel);
- Y rhai sy'n byw mewn ardaloedd difreintiedig;
- Mewnfudwyr agored i niwed (ceiswyr lloches a ffoaduriaid); a'r
- Digartref neu'r rhai mewn llefy ansefydlog.

Fel y nodwyd yn flaenorol, dylid cofio y bydd yr elfennau hynny'n gorgyffwrdd yn aml ac y bydd pobl yn ymwneud â mwy nag un categori o ganlyniad. Mae grwpiau eraill y gellir ystyried eu bod dan anfantais neu'n agored i niwed hefyd yn cael eu hystyried yn yr adran ganlynol ar nodweddion gwarchodedig, fel y rhai ag anabledau a chymunedau Sipsiwn, Roma a Theithwyr.

Y rhai sydd dan anfantais yn economaidd-gymdeithasol

Mae tystiolaeth glir yn dangos perthynas gadarnhaol rhwng incwm a llesiant, rhwng ac o fewn gwledydd ([Ortiz-Ospina a Roser, 2017](#)).

Mae effaith gadarnhaol incwm uwch ar llesiant ar ei gryfaf yn achos y rhai ar y cyflogau isaf, gan feinhau wrth i incwm gynyddu ([What Works Wellbeing, n.d.](#)). Dangoswyd bod diweithdra (Dangosydd Llesiant Cenedlaethol) yn sbardun llesiant arbennig o bwysig, gyda'i effaith ar llesiant yn mynd ymhell y tu hwnt i'r hyn a ddisgwyd o golli incwm yn unig, gydag effeithiau niweidiol hirdymor ([What Works Wellbeing, 2017; 2021a](#)). Statws cyflogaeth yw un o'r nifer o ffactorau sy'n gysylltiedig â statws economaidd-gymdeithasol sy'n cyfrannu at llesiant (y tu hwnt i effaith incwm yn unig), gydag eraill yn cynnwys defnydd a gwariant. Yn fwy cyffredinol, mae gostyngiadau mewn llesiant sy'n digwydd o ganlyniad i golled mewn incwm yn fwy na'r cynnydd mewn llesiant sy'n deillio o gynnydd cyfartal mewn incwm.

Mae cymharu anghydraddoldeb llesiant mewn perthynas â lefel addysg⁶ (fel dirprwy statws economaidd-gymdeithasol yn lle data ar incwm) ym mhoblogaethau awdurdodau lleol yn un ffordd o archwilio anghydraddoldeb llesiant rhwng grwpiau sy'n fwy ac yn llai o dan anfantais economaidd-gymdeithasol ar lefel leol (gweler [Ffigur 4](#)). Blaenau Gwent oedd yr awdurdod lleol lle gwelodd y rhai â lefelau addysg is y diffygion llesiant mwyaf, yn seiliedig ar ddata o 2014-15.

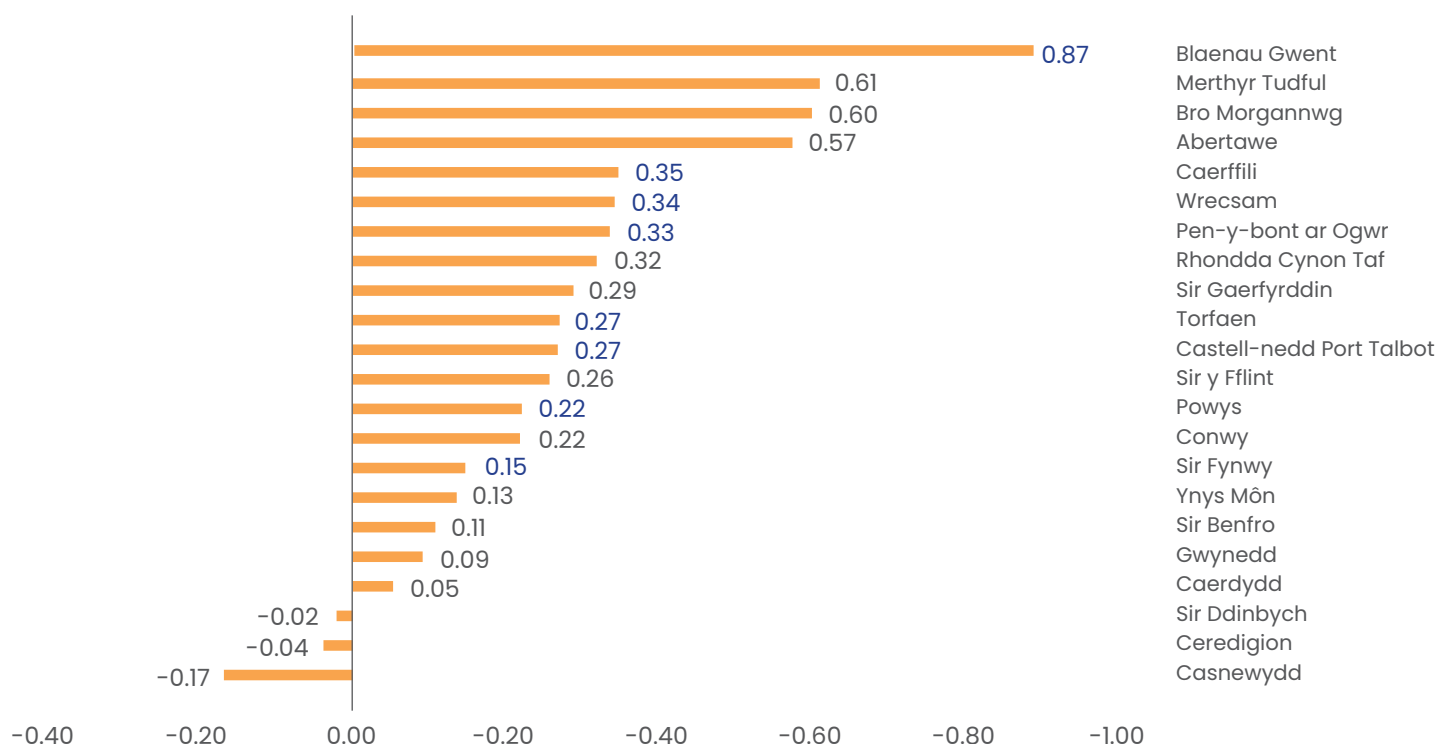
⁶ Yn cael ei fesur fel y gwahaniaeth mewn llesiant rhwng y rhai y mae eu cymhwyster uchaf yn lefel TGAU neu'n is, o'i gymharu â'r rhai sydd â rhyw fath o addysg uwch (naill ai gradd neu astudiaeth alwedigaethol).

Gwelwyd patrwm cyferbyniol yng Nghasnewydd – hynny yw, roedd pobl â lefelau addysg is yn dangos lefelau llesiant cyfartalog uwch na'r rhai â lefelau addysg uwch. Ychydig iawn o wahaniaeth a welwyd yng Nghaerdydd, Sir Ddinbych a Cheredigion mewn lefelau llesiant rhwng y ddau grŵp.

Mae'r canfyddiadau hyn yn seiliedig ar gydberthynas – nid ydynt yn awgrymu achosiaeth ac ni chawsant eu profi am arwyddocâd ystadegol. Mae nifer o ffactorau eraill sy'n cydberthyn ag addysg (a statws economaidd-gymdeithasol drwy ddirprwy), fel oedran, a allai effeithio ar y berthynas rhwng statws economaidd-gymdeithasol ac anghydraddoldeb llesiant mewn awdurdod lleol.

Mae yna hefyd nifer o ffactorau eraill a allai gyfryngu'r berthynas rhwng y ddau ffactor – er enghraifft, gwariant awdurdodau lleol neu gyfalaf cymdeithasol. (Dylid nodi mai prin yw'r dystiolaeth o effaith annibynnol addysg ar ganlyniadau llesiant.) Byddai angen dadansoddiad achosol i reoli'r ffactorau posibl hyn ac egluro beth sy'n sail i'r gydberthynas amrywiol rhwng gwahanol awdurdodau lleol. Fodd bynnag, mae'r canfyddiadau a'r cafeatai hyn yn tynnu sylw at bwysigrwydd cymryd dull croestoriadol wrth asesu effaith gwahanol ffactorau ar lesiant ac anghydraddoldeb llesiant cyfartalog mewn ardal.

Ffigur 4. Anghydraddoldeb llesiant yn seiliedig ar addysg yn 2014–15 (cyfartaledd y sgoriau ar gyfer pob un o bedwar cwestiwn y Swyddfa Ystadegau Gwladol sy'n ymwneud â llesiant) ar draws awdurdodau lleol Cymru

Ffynhonnell: [Abdallah, Wheatley a Chyflym. \(2017a\)](#), a ddefnyddiodd ddata Arolwg Poblogaeth Flynyddol y Swyddfa Ystadegau Gwladol

Tra bod tystiolaeth wedi dangos cydberthynas gyson rhwng mesurau gwrthrychol statws economaidd-gymdeithasol (hynny yw, y rhai sy'n tueddu i ddibynnu ar fesurau cyfoeth materol, fel incwm, galwedigaeth neu gyflawniad addysgol) a dangosyddion llesiant personol, mae asesiadau goddrychol o statws economaidd-gymdeithasol hefyd yn tueddu i ddangos cydberthynas gadarn, gadarnhaol â llesiant a chanlyniadau iechyd (er enghraifft, [Adler et al., 2000](#); [Kraus et al., 2013](#); [Garza et al., 2017](#); [Navarro-Carrillo et al., 2019](#)). Asesiad cyffredin o statws economaidd-gymdeithasol goddrychol yw Graddfa Statws Cymdeithasol Goddrychol MacArthur, sy'n cynnwys ymatebwyr yn rhoi eu hunain ar lun o 'ysgol gymdeithasol' ddeg gris mewn perthynas ag eraill mewn cymdeithas. Er bod y gydberthynas yn parhau'n gymharol gymedrol, mae'r dystiolaeth sy'n dod i'r amlwg yn awgrymu bod statws economaidd-gymdeithasol goddrychol yn cyfrif am amrywiad ychwanegol mewn canlyniadau llesiant, y tu hwnt i statws economaidd-gymdeithasol gwrthrychol ([Navarro-Carrillo et al., 2020](#)).

Y rhai sy'n byw mewn ardaloedd difreintiedig

Mae [Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru](#) (WIMD), a ddiweddarwyd ddiwethaf yn 2019, yn graddio ardaloedd bach yng Nghymru (Ardaloedd Allbwn Uwch Haen Is [LSOAs]) yn ôl eu lefelau cymharol o amddifadedd ar draws wyth parth wedi eu pwysoli.⁷ Mae'n bosibl edrych ar yr hyn mae canran neu gyfran yr ardaloedd bach (LSOAs) ym mhob awdurdod lleol yn y 10%, 20%, 30% a 50% mwyaf difreintiedig o'r holl ardaloedd yng Nghymru ([Llywodraeth Cymru, 2019b](#)). Mae hyn yn rhoi darlun o grynodiad yr ardaloedd mwyaf difreintiedig mewn awdurdod lleol, yn hytrach na lefel amddifadedd ar gyfartaledd.

Dim ond cydberthynas wan ag anghydraddoldeb llesiant pob awdurdod lleol (fel y dangosir yn [Ffigur 2](#)) a sgoriau llesiant cyfartalog (fel y dangosir yn [Ffigur 3](#)) a welir yng nghyfran y 10% mwyaf difreintiedig o LSOAs ym mhob awdurdod lleol yng Nghymru.

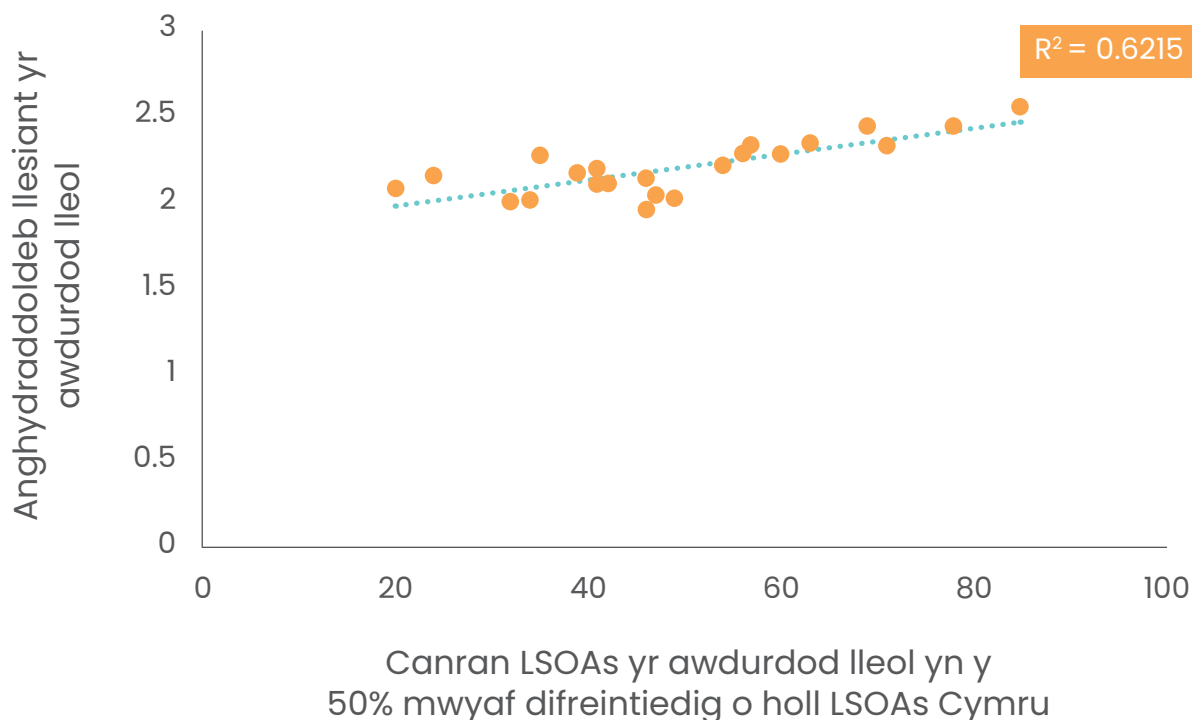
Fodd bynnag, mae cydberthynas gryfach yn amlwg wrth edrych ar y gyfran o LSOAs yr awdurdod lleol sydd yn y 50% mwyaf difreintiedig o holl LSOAs Cymru, gyda chrynodiadau uwch o amddifadedd lluosog mewn awdurdod lleol yn cydberthyn ag anghydraddoldeb llesiant uwch (gweler [Ffigur 5](#)) a llesiant cyfartalog is (gweler [Ffigur 6](#)).⁸ Mae hyn yn awgrymu bod anghydraddoldeb llesiant a llesiant cyfartalog awdurdodau lleol Cymru yn cydberthyn â chrynodiad amddifadedd lluosog mewn ardal, ond dim ond wrth ystyried categorïau llai eithafol o amddifadedd cymharol.⁹

⁷ Y parthau WIMD 2019, yn nhrefn y pwysiad uchaf i'r isaf, yw incwm (23.5%); cyflogaeth (23.5%); iechyd (14%); addysg (14%); mynediad at wasanaethau (10%); tai (5%); diogelwch cymunedol (5%); a'r amgylchedd ffisegol (5%).

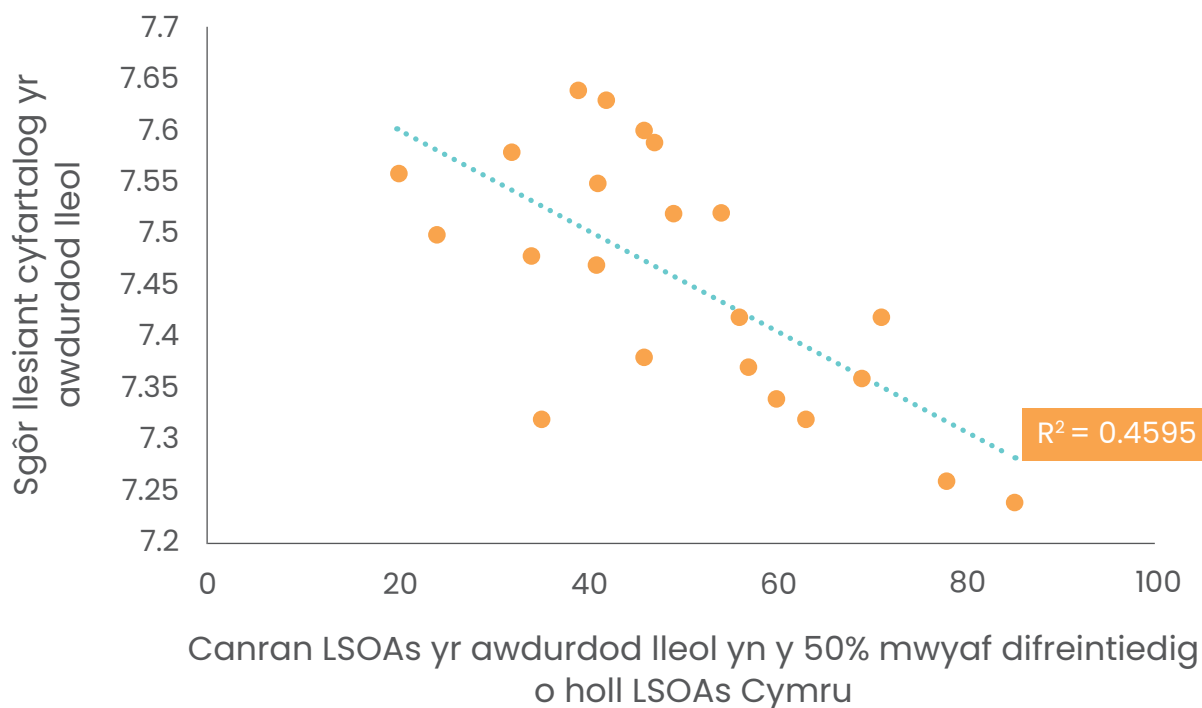
⁸ Yr awdurdodau lleol â'r crynodiad uchaf o'r 50% LSOA mwyaf difreintiedig yng Nghymru oedd Blaenau Gwent (85%); Merthyr Tudful (78%); Rhondda Cyon Taf (71%); Castell-nedd Port Talbot (69%); a Chaerffili (63%). Gwelwyd y crynodiadau isaf yn Sir Fynwy (20%); ac yna Powys (24%); Sir y Fflint (32%); Gwynedd (34%); a Bro Morgannwg (35%).

⁹ Gall hyn fod oherwydd bod y torbwynt o 10% yn cynrychioli amddifadedd llai gwasgaredig - hynny yw, pocedi bach o amddifadedd eithafol, sy'n ffurfio cyfran fach o'r awdurdod lleol ac felly'n llai tebygol o effeithio ar lesiant ar draws yr awdurdod lleol cyfan. Nid yw torbwynt o 50% ar y llaw arall yn dibynnu ar awdurdod lleol sy'n cynnwys y cymdogaethau mwyaf difreintiedig yn y wlad i fod yn gymharol ddifreintiedig.

Ffigur 5. Cydberthynas rhwng anghydraddoldeb llesiant a chrynodiad amddifadedd lluosog ar draws awdurdodau lleol Cymru

Ffigur 6. Cydberthynas rhwng llesiant cyfartalog a chrynodiad amddifadedd lluosog ar draws awdurdodau lleol Cymru

Mewnfudwyr agored i niwed (ceiswyr lloches a ffoaduriaid)

Mae ceiswyr lloches yn cael eu gwasgaru ledled y Deyrnas Unedig gan y Swyddfa Gartref i awdurdodau lleol sydd wedi cynnig yn wirfoddol i gartrefu ceiswyr lloches yn unol â chymhareb y cytunwyd arni. (Ni roddir dewis i geiswyr lloches o ran lleoliad.) Ddiwedd mis Rhagfyr 2020, roedd 2,829 o geiswyr lloches yn derbyn cymorth gan y llywodraeth yng Nghymru, gyda'r mwyafrif helaeth yn derbyn cymorth ar draws pedair ardal wasgaru Cymru yng Nghaerdydd (1,418), - a oedd hefyd yn dangos y gyfradd uchaf o geiswyr lloches o gymharu â'i phoblogaeth - Abertawe (832), Casnewydd (441) a Wrecsam (123) ([Llywodraeth y Deyrnas Unedig, 2021a](#)).¹⁰ O'r ceiswyr lloches a dderbyniodd gymorth gan y llywodraeth ledled Cymru, roedd 28% yn ddinasyddion o wledydd y Dwyrain Canol, 25% yn ddinasyddion o wledydd Affrica, ac roedd 24% yn ddinasyddion o wledydd Asiaidd ([Llywodraeth y Deyrnas Unedig, 2021b](#)).

Yn ogystal, ailsefydlwyd 1,310 o ffoaduriaid o Syria o dan y Cynllun Ailsefydlu Pobl Agored i Niwed (VPRS) rhwng 2014 a diwedd mis Rhagfyr 2020, ar draws pob awdurdod lleol yng Nghymru, gyda'r mwyaf yn Sir Gaerfyrddin o ran niferoedd absoliwt (168). Fodd bynnag, Ceredigion oedd â'r gyfradd uchaf o Syriaidd wedi eu hailsefydlu o holl awdurdodau lleol Cymru o'i chymharu â'i phoblogaeth ([Llywodraeth y Deyrnas Unedig, 2021c](#); [Senedd y Deyrnas Unedig, 2021](#)). Gweler [Atodiad 4](#) am y nifer a'r gyfradd absoliwt fesul poblogaeth o geiswyr lloches sy'n derbyn cymorth a Syriaidd a ailsefydlwyd o dan y VPRS yn ôl awdurdod lleol.

Er bod diffyg data dangosydd llesiant goddrychol ar gyfer ffoaduriaid a cheiswyr lloches yng Nghymru, cydnabyddir yn eang eu bod, fel poblogaeth agored i niwed, mewn risg uwch o nifer o yrwyr sy'n gysylltiedig â llesiant gwael - er enghraifft, yn fwy agored i faterion iechyd meddwl ([Y Sefydliad Iechyd Meddwl, 2016](#)). Yn gyffredinol, mae'r dystiolaeth yn awgrymu bod iechyd ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn gwaethygu ar ôl cyrraedd, a hwythau yn aml wedi cyrraedd mewn iechyd cymharol dda, cyn gwella i lefelau cyn cyrraedd dros gyfnod o oddeutu 7-10 mlynedd. Gall y gwaethygu cychwynnol hwn yn eu llesiant fod oherwydd nifer o ffactorau - er enghraifft, gwybodaeth gyfyngedig o'r gwasanaethau sydd ar gael, rhwystrau iaith, tai gwael, diffyg cyflogaeth, tlodi, a gorbryder sy'n gysylltiedig â phrofiadau cyn ymfudo ([MILSA, 2015](#); [Llywodraeth Cymru, 2019c](#)).

Dangosodd astudiaeth a oedd yn edrych ar brofiadau iechyd ceiswyr lloches a ffoaduriaid yng Nghymru, yn achos ceiswyr lloches,¹¹ fod adleoli ar fyr rybudd oherwydd prosesau gwasgaru'r Swyddfa Gartref yn benderfynydd negyddol allweddol o ran iechyd a llesiant ([Iechyd Cyhoeddus Cymru a Prifysgol Abertawe, 2019](#)). Edrychodd yr astudiaeth hefyd ar fynediad at wasanaethau iechyd a chanfu mai rhwystrau iaith oedd y rhwystr a adroddwyd amlaf, a oedd yn arbennig o wir ymhlith ffoaduriaid ar raglenni anheddu.

¹⁰ Mae'r ffigurau hyn yn cyfeirio at geiswyr lloches a gefnogir o dan Adran 95 o Ddeddf Mewnfudo a Lloches 1999.

¹¹ Mae hwn yn gategori gwahanol i ffoaduriaid ar raglenni anheddu, fel ffoaduriaid o Syria a ailsefydlwyd drwy'r VPRS - gweler y troednodyn blaenorol.

Mae hyn o bosibl oherwydd bod y grŵp hwn wedi treulio llai o amser yn y Deyrnas Unedig o'i gymharu â ffoaduriaid eraill. Yn gyffredinol, roedd ymwybyddiaeth a hygyrchedd gwasanaethau yn sylweddol uwch i fenywod o gymharu â'u cymheiriaid gwrywaidd, o bosibl yn gysylltiedig â'u cyfrifoldebau magu plant. Roedd menywod yn tueddu i fod ag ymwybyddiaeth uwch o wasanaethau'r GIG fel ymwelwyr iechyd a gwasanaethau mamolaeth a chynenedigol, yn ogystal â gwasanaethau meddygon teulu y tu allan i oriau, ac roeddent yn fwy tebygol o fod wedi cyrchu gwasanaethau ar gyfer eu plentyn yn ystod y tri mis diwethaf. Roedd cost uchel trafndiaeth i gael mynediad at wasanaethau iechyd hefyd yn rhwystr allweddol a nodwyd gan yr astudiaeth, yn enwedig i geiswyr lloches.

Pobl ddigartref neu bobl mewn tai ansefydlog

Mae tua 7% o oedolion Cymru yn nodi profiad byw o ddigartrefedd ([Iechyd Cyhoeddus Cymru, 2019](#)). Gall digartrefedd gwmpasu diffyg mynediad personol at lety digonol neu fyw mewn tai islaw safon ddigonolrwydd ofynnol. Mae hyn yn cynnwys digartrefedd ar y stryd a'r 'digartref cudd' mewn trefniadau llety dros dro neu ansefydlog. Dangosodd Caerdydd a Chasnewydd y nifer a'r gyfradd uchaf fesul poblogaeth o bobl a gofnodwyd eu bod yn cysgu allan, ac yna Wrecsam ac yna Ceredigion.¹² Dangosodd Ceredigion y gyfradd uchaf o bobl yr amcangyfrifwyd eu bod yn cysgu allan yn ôl awdurdod lleol, ac yna Casnewydd yna Caerdydd (a ddangosodd y nifer absoliwt uchaf o'r holl awdurdodau lleol) ([Llywodraeth Cymru, 2020a](#)).¹³

Er nad yw'n ymddangos bod cyfraddau pobl sy'n cysgu allan yn cydberthyn ag a yw awdurdod lleol yn drefol neu'n wledig, roedd cyfraddau'r aelwydydd a oedd mewn perygl o fod yn ddigartref yn 2019–2020¹⁴ ar ei uchaf mewn awdurdodau lleol trefol, gyda'r 11 gyfradd uchaf (hynny yw, y 50% uchaf) i gyd yn digwydd mewn awdurdodau lleol trefol.¹⁵

Yn yr un modd â ffoaduriaid a cheiswyr lloches, cydnabyddir bod y rhai sy'n ddigartref neu mewn tai ansefydlog yn grŵp arbennig o agored i niwed sydd ag anghenion cymhleth. Bydd hyn, ynghyd â digartrefedd yn fath eithafol o allgáu cymdeithasol, yn cael effaith ar lesiant:

Mae tai o ansawdd da ac ymdeimlad o berthyn yn sylfaenol i iechyd a llesiant da. Mae cartref yn angen sylfaenol ac yn ffactor sy'n sefydlogi, sy'n dod â buddion iechyd drwy fynediad at gyflogaeth ac addysg, ac yn lleihau anghydraddoldebau iechyd – blaenoriaeth iechyd cyhoeddus allweddol. Gwyddys bod tai annigonol, gan gynnwys digartrefedd, yn effeithio'n uniongyrchol ac yn anuniongyrchol ar iechyd corfforol, cymdeithasol a meddyliol.

([Iechyd Cyhoeddus Cymru, 2019, tudalen 6](#))

Mae iechyd gwael yn sbardun ac yn ganlyniad digartrefedd. Yn ei dro, mae profiadau o ddigartrefedd yn arwain at waethygu llesiant, y dangoswyd ei fod yn is mewn grwpiau digartref o'i gymharu â'r boblogaeth gyffredinol ([Bradley a Hobbs, 2014](#); [Leng, 2017](#); [Fransham a Dorling, 2018](#)). Gallai ymatebion i ddigartrefedd yng Nghymru yn ystod pandemig Covid-19 gynnig gwersi i'w dysgu er mwyn sicrhau y gall rhai o'r polisïau a'r arferion argyfwng llwyddiannus barhau yn y tymor hir.

¹² Wedi ei fesur fel cyfrif ciplun un noson ar 7 Tachwedd 2019.

¹³ Nifer y bobl y credir eu bod yn cysgu allan ym mhob ardal awdurdod lleol dros gyfnod o bythefnos (14 – 27 Hydref 2019).

¹⁴ Nifer yr aelwydydd sy'n cael eu hatal yn llwyddiannus rhag dod yn ddigartref fesul 10,000 o aelwydydd yn un o'r Dangosyddion Llesiant Cenedlaethol.

¹⁵ Data ar gael drwy StatsCymru [yma](#). Yr 11 awdurdod lleol sydd â'r cyfraddau uchaf o aelwydydd sydd dan fygythiad o ddigartrefedd (Adran 66) o'r uchaf i'r isaf: Caerdydd (150); Abertawe (102); Castell-nedd Port Talbot (102); Blaenau Gwent (86); Caerffili (75); Torfaen (75); Merthyr Tudful (71); Sir y Fflint (67); Pen-y-bont ar Ogwr (67); a Bro Morgannwg (63). Mae niferoedd mewn cromfachau yn dangos y gyfradd fesul 10,000 o aelwydydd sydd dan fygythiad o fod yn ddigartref.

Dylai unrhyw ymyriad ystyried nad yw tai sefydlog yn unig bob amser yn cydberthyn yn uniongyrchol â llesiant gwell, gan y bydd unigolion ag anghenion tymor hir a chymhleth yn debygol o fod angen ymyriadau pellach sy'n mynd i'r afael â'r rhain ac sy'n benodol i'r unigolyn ([Chambers et al., 2018](#)).

2.2. Canlyniadau llesiant i bobl sy'n meddu ar nodwedd warchodedig

Mae'r Swyddfa Ystadegau Gwladol yn darparu dadansoddiad o'i fesurau llesiant hunan-gofnodi yn ôl saith o'r nodweddion gwarchodedig.¹⁶ Mae'r set ddata hon yn dangos bod rhai gwahaniaethau mewn llesiant yr adroddir amdano ar draws y nodweddion hyn ar lefel ledled y Deyrnas Unedig ([Swyddfa Ystadegau Gwladol, 2017](#)). Mae rhai gwahaniaethau yn amlwg. Er enghraifft, mae ymatebwyr sy'n anabl yn profi llesiant cyfartalog is nag ymatebwyr nad ydynt yn anabl, ac mae rhai grwpiau ethnig (yn enwedig pobl o gefndiroedd Sipsiwn a Theithwyr, ethnig cymysg neu luosog, neu Arabaidd) yn sgorio'n is na'r cyfartaledd.¹⁷ Mae'r rhai sy'n arddel crefydd (yn enwedig Cristnogion a Hindwiaid) yn fwy tebygol o nodi boddhad â bywyd, bod bywyd yn werth chweil, a'u bod nhw'n teimlo'n hapusach na'r rhai nad ydynt yn arddel crefydd. Fodd bynnag, mae'r rhai nad ydynt yn cadw at grefydd yn teimlo'n llai pryderus na'r rhai sy'n arddel ffydd.

Mae gwahaniaethau eraill yn llai amlwg. Er enghraifft, mae sgoriau ymatebwyr benywaidd yn nodi eu bod yn profi llesiant cyfartalog ychydig yn uwch o gymharu ag ymatebwyr gwrywaidd. Fodd bynnag, gall sgoriau cyfartalog guddio gwahaniaethau o fewn grwpiau. Er bod ymatebwyr gwrywaidd a benywaidd yn dangos ymatebion tebyg ar draws categorïau isel (0-4) a chanolig (5-6), mae ymatebwyr gwrywaidd yn fwy tebygol o ddewis ymatebion uchel (7-8) i bedwar cwestiwn llesiant y Swyddfa Ystadegau Gwladol, ac ymatebwyr benywaidd yn fwy tebygol o ddewis ymatebion uchel iawn (9-10).

Yn ogystal, mae ymatebwyr benywaidd yn fwy tebygol o nodi lefelau uwch o orbryder o gymharu ag ymatebwyr gwrywaidd.

Mae ymatebwyr priod neu'r rhai mewn partneriaethau sifil yn fwy tebygol o brofi llesiant cyfartalog uwch, ac yna'r rhai sy'n cyd-fyw. Ymatebwyr sydd wedi ysgaru neu sydd wedi gwahanu sy'n sgorio isaf. Mae pobl heterorywiol yn tueddu i fod â llesiant cyfartalog uwch na mathau eraill o gyfeiriadedd rhywiol.

Roedd y gwahaniaethau mwyaf mewn llesiant personol a welwyd rhwng hunaniaethau rhyw i'w cael mewn sgoriau gorbryder, yn enwedig y rhai a nododd sgoriau gorbryder uchel (6-8).

O ran oedran, mae What Works Wellbeing wedi nodi 'dip triphlyg' mewn llesiant yn seiliedig ar oedran (What Works Wellbeing, 2021). Mae'r dip triphlyg yn cyfeirio at:

- 1. Orbryder cynyddol mewn oedolaeth gynnar:** er gwaethaf llesiant cyfartalog uchel, mae'r grwpiau oedran iau yn tueddu i ddangos lefelau uwch o orbryder, gyda'r lefelau uchaf i'w gweld yn y grŵp oedran 20-24 oed;
- 2. Lefelau isel o foddhad mewn bywyd yng nghanol oed:** yn enwedig ar gyfer y grŵp oedran 45-55 oed, sy'n dangos y lefel isaf o foddhad mewn bywyd ar gyfartaledd, ynghyd â gostyngiad ym mhob un o bedwar mesur y Swyddfa Ystadegau Gwladol; a
- 3. Diffyg pwrpas mewn blynyddoedd diweddarach:** mae'r rhai 85+ oed yn dangos gostyngiad amlwg mewn teimlo bod y pethau maent yn eu gwneud yn werth chweil – yn is nag unrhyw grŵp oedran arall.

¹⁶ Rhyw, grŵp oedran, statws perthynas, ethnigrwydd, crefydd, hunaniaeth rywiol ac anabledd.

¹⁷ Mae data dadgyfunol mwy diweddar ar gael ar gyfer Lloegr yn ôl grŵp ethnig ([Llywodraeth y Deyrnas Unedig, 2019](#)).

Mae [Atodiad 5](#) yn dangos sgoriau llesiant ar draws y nodweddion gwarchodedig, o'u cymharu â chyfartaledd cyffredinol y Deyrnas Unedig ac o'u cymharu â chyfartaledd y Deyrnas Unedig o sgoriau isel (0–4) a sgoriau uchel iawn (9–10). Gellir defnyddio'r tabl hwn i weld pa grwpiau o bobl sy'n dangos sgoriau llesiant uwch neu is na'r cyfartaledd, a pha grwpiau sy'n cael eu gorgynrychioli ar bennau eithaf llesiant.

Fel yr amlygwyd uchod, er bod data'r Swyddfa Ystadegau Gwladol yn cael ei gyflwyno ar draws nodweddion gwarchodedig unigol, mae'r rhain yn cynrychioli dimensiynau sy'n gorgyffwrdd. Mae hyn yn golygu bod pobl yn aml yn dod o fewn gwahanol gyfuniadau o'r categorïau hyn, yn ogystal â chael eu heffeithio gan ddimensiynau eraill y gwyddys eu bod yn effeithio ar lesiant – er enghraifft, byw mewn ardaloedd o amddifadedd. Mae'r rhain i gyd yn cydgyfarfod i gael effaith ar lesiant personol cyffredinol unigolion (gweler, er enghraifft, [Llywodraeth Cymru, 2020b](#)). Gellir defnyddio tystiolaeth well i edrych ar sut gall nodweddion gwarchodedig lluosog, yn ogystal â ffactorau ehangach, ddod at ei gilydd i effeithio ar lesiant. Er enghraifft, o ran oedran, mae tystiolaeth yn awgrymu bod llesiant is ymhlith pobl ganol oed yn tueddu i fod yn gymharol gyson ar draws daearyddiaethau. Mewn cyferbyniad, mae'r cyd-destun daearyddol/leol/ardal yn cael mwy o effaith ar lesiant pobl hŷn, gan gefnogi'r potensial ar gyfer ymyriadau fesul ardal ar gyfer y grŵp hwn ([Griffith a Jones, 2020](#)).

O edrych ar rywedd fel mater trawsbynciol, mae menywod yn fwy tebygol na dynion o fod yn ofalwyr (gweler [adran 2.5](#) am ragor o wybodaeth am ofal a llesiant), ac yn profi canlyniadau iechyd gwaeth (gan gynnwys canlyniadau iechyd meddwl) na dynion ([Llywodraeth Cymru, 2018b](#)).

Mae menywod hefyd yn llai tebygol o gymryd rhan yn y farchnad lafur, gyda hyn i'w weld fwyaf yn y rhai o gefndiroedd Mwslimaidd ([Llywodraeth Cymru, 2018b](#); [Chwarae Teg, 2021](#)).

Mae'r bwlch cyflog rhwng y rhywiau (y gwahaniaeth mewn enillion rhwng menywod a dynion, sy'n un o'r Dangosyddion Llesiant Cenedlaethol) hefyd yn golygu bod cyfranogiad menywod yn y farchnad lafur yn debygol o fod yn gysylltiedig â thâl is ar gyfartaledd, a fydd yn dylanwadu'n arbennig ar y rhai ar ben isaf y raddfa gyflog o ran llesiant. Mae'r bwlch cyflog rhwng y rhywiau yn amrywio'n sylweddol yn ôl awdurdod lleol, gyda'r bwlch uchaf yn seiliedig ar ddata 2020 i'w weld yn Nhorfaen (27.7%), ac yna yn Rhondda Cynon Taf (22.5%) a Chasnewydd (20.1%) ([Chwarae Teg, 2021](#)).¹⁸ Er gwaethaf y bwlch cyflog rhwng y rhywiau a chyfranogiad is yn y farchnad lafur, mae menywod yn dangos gwell cyrhaeddiad addysgol na dynion ac yn fwy tebygol o barhau mewn addysg ar ôl 16 oed ([Llywodraeth Cymru, 2018b](#)).

2.3. Canlyniadau llesiant i blant o dan 18 oed

Fe wnaeth adroddiad Llywodraeth Cymru 'Llesiant Cymru 2017–18: Beth ydym ni'n ei wybod am lesiant plant?' ([Llywodraeth Cymru, 2018a](#)) gynyddu dealltwriaeth o lesiant plant mewn meysydd fel unigrwydd a chanfyddiadau o ddiogelwch, a sut mae'r canlyniadau hyn yn rhyngweithio ar draws gwahanol ffactorau fel rhyw a statws economaidd-gymdeithasol.

¹⁸ Gwelwyd y patrwm gwrthdro (hynny yw, menywod yn ennill mwy na dynion ar gyfartaledd) mewn pedwar awdurdod lleol, sef Ynys Môn (–4.2%), Conwy (–7.2%), Gwynedd (–7.5%) a Cheredigion (–13.5%) – fodd bynnag, mae'r data yn amrywio'n sylweddol o flwyddyn i flwyddyn ([Chwarae Teg, 2021](#)).

Yn gyffredinol, arhosodd boddhad bywyd hunan-raddedig ar lefel weddol gyson ymhlith plant Cymru rhwng 2002 a 2018. Fodd bynnag, dangosodd yr adroddiad fod gwahaniaethau mewn canlyniadau llesiant personol ar gyfer bechgyn a merched yn cynyddu wrth iddynt symud ymlaen drwy'r ysgol uwchradd: mae merched yn 16 oed yn nodi llesiant sylweddol is na bechgyn, er gwaethaf adrodd am lefelau tebyg yn 11 oed. Dangosodd data o Astudiaeth Carfan y Mileniwm (2015) hefyd fod dros draean (36%) o bobl ifanc 14 oed yn teimlo'n unig o leiaf weithiau, gyda chyfran sylweddol uwch o ferched yn ymateb fel hyn (46%) na bechgyn (27%). Nododd saith y cant o blant ysgol uwchradd eu bod nhw'n teimlo'n unig 'drwy'r amser' yn ystod gwyliau'r ysgol, gydag anghysondeb tebyg ymhlith merched a bechgyn. Er bod ymddygiad ffordd iach o fyw¹⁹ yn gostwng yn sylweddol i fechgyn a merched wrth iddynt symud ymlaen drwy'r ysgol uwchradd, mae cyfraddau ysmegu ac yfed ar gyfer plant 11-16 oed wedi gostwng i'r lefel isaf erioed.

Mae anfantais ac amddifadedd economaidd-gymdeithasol yn cyfrannu at ganlyniadau llesiant plant mewn sawl ffordd. Er enghraifft, mae plant oed derbyn sy'n byw mewn ardaloedd o amddifadedd uwch yn sylweddol fwy tebygol o fod yn ordew. Yn ogystal, er bod cyrhaeddiad addysgol plant yng Nghymru wedi gwella ar y cyfan, mae plant sy'n byw mewn amddifadedd (fel y'u mesurir yn ôl cymhwysedd i gael prydau ysgol am ddim) yn dangos cyrhaeddiad gwaeth ar bob mesur perfformiad, gyda'r bwlch yn cynyddu wrth i'r disgyblion symud ymlaen drwy'r ysgol.

Dangosodd dadansoddiad o Arolwg Iechyd a Llesiant Myfyrwyr y Rhwydwaith Ymchwil Iechyd mewn Ysgolion yng Nghymru (data 2017) fod llesiant meddyliol pan fydd plant yn symud i'r ysgol uwchradd wedi ei ragweld yn sylweddol gan gyfoeth cymharol ysgol gynradd ac uwchradd plentyn, gyda llesiant yn is ymhlith disgyblion o gefndiroedd tlotach a symudodd i ysgolion uwchradd mwy cyfoethog ([Moore et al., 2020](#), t.1111). Mae cyfoeth cyfartalog ysgol uwchradd yn dibynnu i raddau helaeth ar gyfoeth cyfun yr ysgolion cynradd sy'n ei bwydo, sy'n golygu bod canlyniadau'r astudiaeth yn dangos sut gall anghydraddoldeb economaidd-gymdeithasol mewn ardal (gan gynnwys ardaloedd mwy cyfoethog) effeithio ar anghydraddoldeb llesiant. Daeth yr awduron i'r casgliad bod y trosglwyddo i'r ysgol uwchradd yn 'bwynt allweddol lle gall anghydraddoldeb economaidd-gymdeithasol mewn llesiant ehangu' ac felly ei fod yn 'ganolbwynt pwysig ar gyfer ymyriad' ([Moore et al., 2020](#), t.1111).

Er y bu cynnydd sylweddol mewn defnydd o'r cyfryngau cymdeithasol ymhlith plant dros y deng mlynedd diwethaf ([y Swyddfa Ystadegau Gwladol, 2018a](#)), mae'r dystiolaeth o'u heffaith ar lesiant plant yn gwrthdaro ([Frith, 2017](#)).

¹⁹ Ddim yn ysmegu, ddim yn yfed uwchlaw'r canllawiau, yn bwyta pum ffrwyth a llysiau bob diwrnod, yn cwrdd â chanllawiau gweithgarwch corfforol. Mae canran y plant sydd â llai na dau ymddygiad ffordd iach o fyw yn ffurfio un o'r Dangosyddion Llesiant Cenedlaethol ([Llywodraeth Cymru, 2019a](#)).

Gall gweithgarwch ar y cyfryngau cymdeithasol gael effaith gadarnhaol drwy hwyluso cyfeillgarwch a chynyddu cysylltiadau cymdeithasol, a thrwy ddarparu ffordd i blant a phobl ifanc geisio cymorth (er enghraifft, ar gyfer materion iechyd meddwl) ([Frith, 2017](#); [Y Swyddfa Ystadegau Gwladol, 2018b](#); [Cymdeithas y Plant, 2020](#)).

Fodd bynnag, mae canfyddiadau ymchwil hefyd yn tynnu sylw at ffyrdd y gall defnydd cyfryngau cymdeithasol gael effaith negyddol ar lesiant plant – er enghraifft, drwy gyfrannu at ddelwedd wael o'r corff neu gynyddu'r risg o seiber-fwllo. Mae rhywfaint o dystiolaeth yn tynnu sylw at gydberthynas rhwng lefelau uchel o ddefnydd o'r cyfryngau cymdeithasol a chanlyniadau llesiant gwaeth (er enghraifft, risg uwch o faterion iechyd meddwl neu hapusrwydd is gyda ffrindiau). Fodd bynnag, nid yw canfyddiadau o'r fath wedi eu gwerthuso'n gadarn ([Frith, 2017](#); [Cymdeithas y Plant, 2020](#)).

Mae astudiaeth Profiadau Niweidiol adeg Plentyndod Cymru (ACE) yn tynnu sylw at y gydberthynas rhwng profiadau niweidiol yn ystod plentyndod a chanlyniadau llesiant gwaeth pan fyddant yn oedolion.²⁰

Mae canlyniadau'r astudiaeth yn dangos, o gymharu â'r rhai na phrofodd unrhyw brofiad niweidiol, bod pobl a brofodd bedwar neu ragor o brofiadau niweidiol adeg plentyndod yn:

- Bedair gwaith yn fwy tebygol o brofi yfed risg uchel pan oeddent yn oedolion;
- Chwe gwaith yn fwy tebygol o fod yn ysmygwr;
a
- Bum gwaith yn fwy tebygol o fod â llesiant meddyliol isel.

([Iechyd Cyhoeddus Cymru, 2015](#); [Iechyd Cyhoeddus Cymru, 2016](#)).

Ymhlith y ffactorau y nodwyd eu bod yn ategu cydnerthedd – a all felly leihau'r risg o ganlyniadau sy'n gysylltiedig â llesiant gwaeth yn y rhai a ddioddefodd bedwar neu ragor o brofiadau niweidiol adeg plentyndod – mae perthynas gadarnhaol ag eraill, cefnogaeth gymunedol a chysylltiadau diwylliannol ([Hughes et al., 2018](#)). Dangosodd astudiaeth ACE hefyd gydberthynas gref rhwng cyfranogiad mewn chwaraeon yn ystod plentyndod a salwch meddwl is ar hyd oes yr unigolyn.

2.4. Canlyniadau llesiant i blant a phobl ifanc sy'n derbyn gofal, neu sydd wedi derbyn gofal yn y gorffennol

Cynyddodd cyfradd y plant mewn gofal yng Nghymru dros 28% dros y pum mlynedd hyd at 31 Mawrth 2020.²¹ Mae amrywiad sylweddol yn niferoedd a chyfraddau cyfredol plant mewn gofal ar draws awdurdodau lleol Cymru, yn ogystal ag mewn tueddiadau a welwyd dros yr ychydig flynyddoedd diwethaf. Er enghraifft, roedd cyfradd y plant sy'n derbyn gofal fesul 10,000 o'r boblogaeth ar 31 Mawrth 2020 yn amrywio o 44 yn Sir Gaerfyrddin i 225 yn Nhorfaen, o'i gymharu â'r cyfartaledd cenedlaethol yng Nghymru, sef 114.

Mae bwlch cyrhaeddiad addysgol eang yn bodoli rhwng disgyblion sy'n derbyn gofal a phob disgybl yng Nghymru, ac mae'r bwlch cyrhaeddiad hwn yn cynyddu dros amser. Ar 31 Mawrth 2019, roedd cyfran y disgyblion Cyfnod Allweddol 2 a oedd yn derbyn gofal ac a oedd yn cyflawni'r canlyniad disgwyliedig 18 pwynt canran yn llai o gymharu â'r holl ddisgyblion, a gynyddodd i fwch o 27 pwynt canran yng Nghyfnod Allweddol 3, a 37 pwynt canran yng Nghyfnod Allweddol 4 ([Llywodraeth Cymru, 2020c](#)).

²⁰ Gweler gwefan Iechyd Cyhoeddus Cymru ar gyfer y gwahanol gyhoeddiadau sy'n ymwneud ag astudiaeth Profiadau Niweidiol adeg Plentyndod Cymru: <http://www.wales.nhs.uk/sitesplus/888/page/88504>

²¹ Ystadegau ar gael drwy StatsCymru [yma](#).

Mae plant sy'n derbyn gofal hefyd yn fwy tebygol o roi gwybod am faterion llesiant emosiynol ([Gofal Cymdeithasol Cymru, 2017](#)). Mae diffyg data penodol ar gyfer Cymru ar faterion iechyd meddwl mewn pobl ifanc sy'n derbyn gofal neu sydd wedi derbyn gofal yn y gorffennol. Fodd bynnag, mae dadansoddiad o blant Prydain rhwng 5 a 17 oed yn dangos bod plant sy'n derbyn gofal dros bum gwaith yn fwy tebygol o gael anhwylder meddwl na phlant nad ydynt dan anfantais ([Bazalgette, Rahilly a Trevelyan, 2015](#)). Mae cyfraddau anhwylderau ymddygiad ymhlith pobl ifanc sy'n derbyn gofal yn arbennig o uchel, sef bron i ddwy ran o bump (39%).

Mae'r rhesymau pam mae pobl ifanc yn derbyn gofal yn gymhleth: mae'r berthynas rhwng eu profiadau cyn ac yn ystod gofal, a chanlyniadau llesiant dilynol, hefyd yn gymhleth. Mae'r llenyddiaeth yn awgrymu y gall canlyniadau iechyd meddwl a llesiant salach i bobl ifanc sy'n derbyn gofal neu sydd wedi derbyn gofal gael eu gyrru gan brofiad blaenorol o gamdriniaeth; esgeulustod a chysylltiadau teuluol anodd; yn ogystal â thrawma posibl y broses o gael eu cymryd i ofal a rhai profiadau mewn gofal fel symudiadau aml neu fyr rybudd rhwng gwahanol leoliadau ([Bazalgette, Rahilly a Trevelyan, 2015](#); [Munro a Hardy, 2006](#); [Ryder, Edwards a Clements, 2017](#)).

Bydd ffactorau unigol fel risg fiolegol a chydnerthedd hefyd yn rhyngweithio â'r gyrwyr hyn - sy'n golygu y bydd y profiad o lesiant yn wahanol i bob plentyn neu unigolyn ifanc sy'n derbyn gofal.

Mae plant sy'n derbyn gofal hefyd yn fwy tebygol o deimlo'n wahanol i blant eraill, neu deimlo bod eu gofalwyr yn cyfyngu ar eu rhyddid yn annheg ([Park et al., 2020](#)).

Mae ansawdd eu perthynas ag oedolion yn ffactor allweddol arall sy'n effeithio ar lesiant plant sy'n derbyn gofal - gall perthynas o ansawdd gwael neu ddiffyg sylw canfyddedig i flaenoriaethu perthynas hirsefydlog gyda gofalwyr neu rieni arwain at lesiant is ([Park et al., 2020](#)).

2.5. Canlyniadau llesiant i bobl mae angen gofal neu gymorth arnynt, a'r rhai sy'n gofalu amdanynt.

Mae dros 370,000 o ofalwyr di-dâl yng Nghymru, y mae dros 100,000 ohonynt yn darparu mwy na 50 awr o ofal yr wythnos ([Gofal Cymdeithasol Cymru, 2017](#)). Mae tua 30,000 o ofalwyr di-dâl yng Nghymru o dan 25 oed.

Canlyniadau llesiant i bobl sydd angen gofal neu gefnogaeth

Mae'r rhai sydd angen gofal yn debygol o fod mewn iechyd gwael yn gyffredinol, a gallant brofi llesiant is oherwydd diffyg mynediad at fyw'n annibynnol neu gysylltiad cymunedol ([Gofal Cymdeithasol Cymru, 2017](#)). Ymhlith y ffactorau pwysig i wneud y gorau o lesiant pobl sydd angen gofal a chymorth mae: cynnwys pobl yn eu hiechyd a'u gofal eu hunain mewn ffordd sy'n ceisio eu helpu i reoli eu cyflwr/cyflyrau; llunio eu gofal i alinio â'r hyn sy'n bwysig iddynt; ei gwneud yn bosibl iddynt gynnal eu hannibyniaeth; a defnyddio adnoddau i leihau arwahanrwydd cymdeithasol ([NHS England, 2017](#)).

Canlyniadau llesiant gofalwyr

Mae saith deg dau y cant o ofalwyr yn y Deyrnas Unedig yn nodi afiechyd meddwl o ganlyniad i ofalu, ac mae 61% yn nodi eu bod yn dioddef o afiechyd corfforol. Mae gofalwyr yn y Deyrnas Unedig hefyd yn:

- Adrodd bod eu gorbryder ddwywaith gwaeth na'r boblogaeth gyffredinol;
- Saith gwaith yn fwy tebygol o fod yn unig bob amser neu'n aml yn unig o'i gymharu â'r boblogaeth gyffredinol; ac yn
- Adrodd lefel o hapusrwydd ar lefel traean o boblogaeth gyffredinol y Deyrnas Unedig ([Carers UK, 2019](#)).

Mae'r berthynas rhwng gofalu a llesiant yn wahanol, yn dibynnu, ymhlith pethau eraill, ar fath, amllder a hyd y gofal sy'n cael ei ddarparu. Y rhai sy'n adrodd am yr effaith negyddol uchaf ar iechyd meddwl a llesiant o ganlyniad i gyfrifoldebau gofalu yw pobl sy'n gofalu am blentyn anabl (81%); 'gofalwyr rhyngosod' – y rhai sy'n gofalu am blentyn o dan 18 oed yn ychwanegol at eu cyfrifoldebau gofalu (80%); a gofalwyr sy'n ei chael hi'n anodd yn ariannol (80%) ([Carers UK, 2018](#)).

Canlyniadau llesiant gofalwyr ifanc

Mae gofalwyr ifanc yn benodol yn fwy tebygol o gyflawni canlyniadau addysgol salach – sy'n benderfynydd allweddol ar gyfer llesiant diweddarach – gan golli 48 diwrnod ysgol y flwyddyn ar gyfartaledd oherwydd cyfrifoldebau gofalu ([Cydffederasiwn GIG Cymru, 2018](#)). Mae gofalwyr 16–18 oed ddwywaith yn fwy tebygol o beidio â bod mewn addysg, cyflogaeth na hyfforddiant (NEET) o gymharu â'u cyfoedion.²² Yn yr un modd â gofalwyr sy'n oedolion, mae nifer o ffactorau'n dylanwadu ar y berthynas rhwng bod yn ofalwr ifanc a chanlyniadau llesiant. Yn ogystal â math, amllder a hyd y gofal sy'n cael ei ddarparu, mae ffactorau cyfryngu yn cynnwys sefyllfa economaidd-gymdeithasol y teulu a hyd a lled y cymorth sy'n cael ei ddarparu ([Savage a Bailey, 2004](#)). Mae ffactorau croestoriadol eraill hefyd yn cael effaith – er enghraifft, tra bod bron i hanner (45%) y gofalwyr sy'n oedolion ifanc yn nodi eu bod wedi dioddef o broblemau iechyd meddwl, mae hyn yn cynyddu i 88% ar gyfer gofalwyr lesbiaidd, hoyw, deurywiol a thrawsryweddol ([Cydffederasiwn GIG Cymru, 2018](#)).

²² Mae canran y bobl mewn addysg, cyflogaeth neu hyfforddiant, wedi ei fesur ar gyfer gwahanol grwpiau oedran, yn ffurfio un o'r Dangosyddion Llesiant Cenedlaethol.

3. Beth yw'r bylchau tystiolaeth, ansicrwydd a'r meysydd i'w harchwilio?

Wrth asesu sefyllfaoedd a pharatoi cynlluniau, dylai byrddau gwasanaethau cyhoeddus gofio bod y dystiolaeth am gydraddoldeb a llesiant yn brin neu'n annigonol mewn amryw ffyrdd.

Effaith pandemig Covid-19

Mater allweddol yw tueddiadau'r dyfodol yn y maes hwn. Mae'r dystiolaeth a drafodwyd yn rhagddyddio pandemig Covid-19, y mae tystiolaeth ddiweddarach yn dangos ei fod wedi gwaethygu'r anghydraddoldebau presennol ar draws grwpiau – mewn mesurau llesiant goddrychol ac o ran y gyrwyr sy'n effeithio ar lesiant. Er enghraifft, er bod cyfran yr oedolion a oedd yn poeni 'llawer' am eu hiechyd meddwl a'u llesiant wedi cynyddu yn gyffredinol yn ystod pandemig Covid-19 (o 13% ym mis Mai 2020 i 31% ym mis Ionawr 2021), dangosodd y rhai sy'n byw mewn ardaloedd mwy difreintiedig, menywod a phobl iau lefelau uwch o bryder ([Iechyd Cyhoeddus Cymru, 2021](#)).

O ran gyrwyr, er enghraifft, bu gostyngiad cyffredinol mewn lefelau gweithgarwch corfforol (sy'n cael effeithiau cadarnhaol ar lesiant gydol oes) ymhlith plant yn ystod y pandemig, ond mae'r gostyngiad wedi bod yn gymharol uwch i blant sy'n byw mewn ardaloedd incwm isel ([Sport England, 2019](#); [StreetGames, 2020](#)).

Diffyg data trawsbynciol ar gyfer dull croestoriadol

Mae prinder data hefyd sy'n nodi ffactorau cydraddoldeb yn ôl rhyw, tras, anabledd ac ati yn ardal pob awdurdod lleol.

Yn ogystal, mae diffyg data sy'n darparu dadansoddiadau sy'n gysylltiedig â chydraddoldeb sy'n cael eu diweddarau'n rheolaidd. Er enghraifft, dim ond ar lefel ledled y Deyrnas Unedig y mae set ddata'r Swyddfa Ystadegau Gwladol ar lesiant personol wedi ei dadansoddi yn ôl nodweddion gwarchodedig, ac mae'n seiliedig ar ddata o 2013–15. Heb ddata sy'n cael ei ddadansoddi yn ôl ffactorau cydraddoldeb a daearyddiaeth, ac nad ydynt yn cael eu diweddarau'n rheolaidd, mae'n anodd cynnal dadansoddiad a allai lywio tueddiadau ac ymyriadau yn y dyfodol o fewn ardaloedd penodol yng Nghymru.

Fel y nodwyd uchod, mae ffactorau sy'n ymwneud â chydraddoldeb yn aml yn gorgyffwrdd, a bydd amgylchiadau sy'n effeithio ar lesiant yn newid ar draws y rhychwant oes. Fodd bynnag, yn aml nid yw'r data sydd ar gael yn caniatáu ar gyfer dull croestoriadol gan eu bod yn adrodd ar wahaniaethau mewn llesiant ar draws ffactorau unigol. Mae'r papur briffio hwn wedi ceisio nodi data a thystiolaeth groestoriadol lle maent ar gael, ond gallai hwn fod yn faes i'w archwilio ymhellach.

Trosi canfyddiadau yn ymarfer

Yn olaf, bydd sicrhau bod canfyddiadau lefel uchel yn cael eu trosi a'u cysylltu'n effeithiol ag ymarfer yn rhan bwysig o wella anghydraddoldeb llesiant a llesiant cyfartalog. Mae gweithredu ymyriadau sy'n anelu at wella llesiant yn gofyn am ystyried y ffyrdd mae llesiant yn cael ei brofi'n wahanol ac yn anghyfartal mewn ardal leol, gan ystyried sut mae'r cyd-destun lleol yn cyfrannu at y gwahaniaethau hyn mewn profiad.

4. Casgliad

4.1. Sut mae gwahanol grwpiau'n profi llesiant?

Mae'r papur briffio hwn wedi amlinellu'r ffyrdd mae llesiant yn amrywio ar draws ac o fewn gwahanol awdurdodau lleol yng Nghymru, a gwahanol grwpiau o bobl. Mae hefyd wedi ceisio tynnu sylw at sut gall gwahanol ffactorau neu hunaniaethau groestorri, a sut gall gwahanol ffactorau neu amgylchiadau gydgyfeirio i effeithio ar llesiant. Ar ben hynny, mae'n tynnu sylw at sut dylid ystyried ffactorau unigol a allai gynyddu neu leihau cydnerthedd unigolyn neu eu gallu i addasu i newidiadau mewn amgylchiadau – gan y gallai'r rhain effeithio ar llesiant personol. Gan hynny, mae'n bwysig peidio â chymryd agwedd rhy syml wrth edrych ar llesiant ar draws gwahanol grwpiau o fewn ardal, neu rhwng gwahanol ardaloedd, yn enwedig wrth i amgylchiadau newid ar draws y rhychwant oes. Mae'n bwysig nodi hefyd y gall llesiant newid dros amser.

Mae'r papur briffio wedi darparu rhai enghreifftiau o sut gall gwahanol ffactorau (fel yr amlinellir yn [Ffigur 1](#) a gweddill y papur briffio hwn) ddod ynghyd i effeithio ar brofiadau gwahanol grwpiau o llesiant. Mae enghraifft yn [adran 2.2](#), sy'n edrych ar rywedd fel mater trawsbynciol. Fel yr amlinellwyd ar ddechrau'r papur briffio, gellir edrych ar y cysylltiad rhwng ffactorau penodol a llesiant mewn un o ddwy ffordd – yn gyntaf, drwy edrych ar anghydraddoldebau mewn llesiant goddrychol, ac yn ail, drwy edrych ar anghydraddoldebau yn y ffactorau sy'n gyrru llesiant.

Er mwyn darparu enghraifft bellach o sut gall gwahanol ffactorau groestorri i ddylanwadu ar llesiant, mae'r dystiolaeth yn dangos bod bod mewn cyflogaeth ac ystyried bod incwm rhywun yn ddigonol yn bwysig ar gyfer ymdeimlad pobl o llesiant. Mae pobl sydd mewn amddifadedd materol (yn methu â fforddio diwallu anghenion sylfaenol, sef tua 16% o boblogaeth Cymru) yn fwy tebygol o brofi boddhad bywyd a llesiant is ([Llywodraeth Cymru, 2018b](#)). Maent hefyd yn fwy tebygol o fod yn ddi-waith, ac o fod â salwch tymor hir, ymhlith ffactorau eraill. Mae amddifadedd hefyd yn gysylltiedig â disgwyliad oes is, iechyd gwaeth, a lefelau is o gyrhaeddiad addysgol ([Llywodraeth Cymru, 2018b](#)). Mae rhai grwpiau yn fwy tebygol o fyw mewn ardaloedd difreintiedig neu o gael canlyniadau cyflogaeth gwaeth, gan gynnwys pobl o gefndiroedd lleiafrifoedd ethnig a phobl anabl ([Llywodraeth Cymru, 2018b](#), [Llywodraeth Cymru, 2020d](#); [Llywodraeth Cymru, 2021](#)).

Mae croestoriadau eraill o ffactorau sy'n gysylltiedig â llesiant wedi cael eu hamlygu gan ymchwil Llywodraeth Cymru, sy'n dangos bod y rhai o gefndiroedd lleiafrifoedd ethnig yn fwy tebygol o fyw mewn tlodi incwm cymharol, er enghraifft, a'r rhai o grwpiau crefyddol lleiafrifol (hynny yw, ddim yn Gristnogol neu ddim yn arddel crefydd) yn fwy tebygol o fyw mewn ardaloedd difreintiedig ([Llywodraeth Cymru, 2018b](#), [Llywodraeth Cymru, 2020d](#)).

Mae pobl anabl a'r rhai sydd â chyflyrau iechyd hirdymor hefyd yn llai tebygol o deimlo'n ddiogel neu eu bod yn perthyn i'w cymuned leol, ac yn fwy tebygol o fod wedi profi cam-drin domestig ([Llywodraeth Cymru, 2018b](#); [Llywodraeth Cymru, 2021](#)). Mae tystiolaeth hefyd yn dangos bod pobl o gefndiroedd lleiafrifoedd ethnig a phobl LGHDT hefyd yn teimlo'n llai diogel neu fod ganddynt fwy o ofn troseddau na mwyafrif pobl ethnig neu heterorywiol ([Jones et al., 2017](#); [Llywodraeth y Deyrnas Unedig, 2017](#)).

4.2. A oes grwpiau sydd â phrofiad gwahanol iawn o lesiant o'u cymharu ag eraill? Beth yw'r rhesymau pam gallai hyn fod yn wir?

Yn seiliedig ar ei data llesiant, nododd y Swyddfa Ystadegau Gwladol yr amcangyfrifwyd bod 1% o bobl yn y Deyrnas Unedig yn adrodd am raddfeydd isel ar draws pob un o'r pedwar cwestiwn llesiant personol ([Swyddfa Ystadegau Gwladol, 2018c](#)). Roedd bod yn y grŵp â'r llesiant personol salaf yn arwain at gysylltiad agos iawn ag un neu ragor o'r ffactorau a ganlyn:

- Iechyd gwael neu wael iawn hunan-gofnodedig (hwn oedd y cysylltiad cryfaf);
- Bod yn anactif yn economaidd gyda salwch neu anabledd tymor hir;
- Bod yn ganol oed;
- Bod yn sengl, wedi gwahanu, yn weddw neu wedi ysgaru;
- Bod yn rhentwyr; a/neu
- Heb unrhyw addysg neu dim ond addysg sylfaenol.

Gan hynny, mae iechyd hunan-gofnodedig, gweithgarwch economaidd, oedran, statws priodasol, statws deiliadaeth tai ac addysg yn ffactorau sy'n ymddangos yn gysylltiedig â chael profiadau gwahanol iawn o lesiant. Gan edrych ar sut mae'r gwahanol ffactorau hyn yn cyfuno i effeithio ar lesiant, nododd y Swyddfa Ystadegau Gwladol wyth grŵp o bobl sydd â'r risg fwyaf o adrodd am y llesiant personol salaf (gweler [Atodiad 6](#)). Dyma'r tri grŵp uchaf eu tebygolrwydd:

- pobl ddi-waith neu segur, mewn cartrefi ar osod, sy'n honni bod afiechyd neu anabledd gyda nhw;
- pobl gyflogedig, mewn cartrefi ar osod, sy'n honni bod afiechyd neu anabledd gyda nhw;
- perchnogion cartrefi, wedi ymddeol, sy'n honni bod afiechyd neu anabledd gyda nhw.

Mae'r tri grŵp i gyd yn cynnwys pobl sy'n hunan-adrodd am broblemau iechyd neu anabledd, ac mae dau o'r tri grŵp yn cynnwys pobl sy'n rhentu eu cartrefi. Mae'r canlyniadau'n dangos, er y gall profiad llesiant tlotaf effeithio ar bobl o bob oed, bydd gwahanol ffactorau (fel gweithgarwch economaidd) yn cael lefel amrywiol o effaith ar lesiant pobl o wahanol grwpiau oedran. Mae'r grwpiau a nodwyd yn y dadansoddiad hwn yn ddefnyddiol ar gyfer tynnu sylw at ba gyfuniadau o ffactorau sy'n gysylltiedig â chydraddoldeb sy'n effeithio ar lesiant yn fwyaf difrifol.

4.3. Sut gellir defnyddio'r dystiolaeth ar gydraddoldeb a llesiant i ategu amcanion llesiant?

Mae'r papur briffio hwn wedi crynhoi'r dystiolaeth sy'n ymwneud â llesiant a chydraddoldebau. Mae'r adran hon yn amlinellu'r camau y gall byrddau gwasanaethau cyhoeddus eu cymryd i ddefnyddio'r dystiolaeth a'r data lefel leol sydd ar gael iddynt i asesu llesiant yn eu hardal, a defnyddio'r wybodaeth hon i gynllunio ymyriadau.

1. Y cam cyntaf yw **nodi diffygion neu fylchau llesiant ardal-benodol** y gall byrddau gwasanaethau cyhoeddus geisio mynd i'r afael â nhw drwy ddefnyddio ymyriadau, fel y gellir targedu ymyriadau.
 - Y ffordd symlaf o wneud hyn fyddai defnyddio canlyniadau llesiant goddrychol i nodi is-setiau o'r boblogaeth leol sydd â'r lefelau llesiant isaf (hynny yw, drwy edrych ar ddosbarthiad llesiant mewn ardal leol a pha grwpiau penodol o bobl sy'n tueddu i ddioddef o'r lefelau llesiant isaf).
 - Fodd bynnag, fel yr amlinellwyd uchod, yn aml nid yw'r data sydd ar gael yn caniatáu dadansoddiad mor fanwl ar lefel leol.
 - Lle mae diffyg data ar ganlyniadau llesiant goddrychol ar lefel leol, gellir cronni darlun drwy edrych ar anghydraddoldebau yng ngyrwy'r llesiant yr ardal, sy'n tueddu i effeithio ar rai grwpiau o bobl yn fwy nag eraill, a/neu drwy nodi grwpiau o bobl y gwyddys eu bod mewn perygl o'r lefelau llesiant isaf ar sail y dystiolaeth.
 - Gellir defnyddio'r [Thriving Places Index](#) hefyd i nodi meysydd allweddol ymyriadau llesiant mewn ardal leol.

2. Yn dilyn y broses hon o nodi diffygion llesiant allweddol, **dylai byrddau gwasanaethau cyhoeddus ddefnyddio'r dystiolaeth mae ymyriadau yn debygol o weithio ar ei chyfer i wella llesiant.**
 - Mae asesiad tystiolaeth cyflym o'r ymyriadau y dangoswyd eu bod yn cael effaith gadarnhaol ar llesiant goddrychol (fel y'i mesurir gan bedwar cwestiwn y Swyddfa Ystadegau Gwladol) wedi cael ei gwblhau gan What Works Wellbeing, a gall lywio penderfyniadau yn y maes hwn ([What Works Wellbeing, 2020](#)).
 - Ni fydd sylfaen dystiolaeth ddigonol bob amser i ddangos effeithiolrwydd ymyriadau penodol ar llesiant. Os yw hyn yn wir, gan wybod bod ymddygiad penodol neu fath o ymyriad (fel gweithgaredd corfforol) yn gwella llesiant goddrychol, gellir tybio y bydd ymyriadau sy'n anelu at gynyddu'r ymddygiadau hyn yn cael effaith gadarnhaol.
 - Dim ond os cânt eu gweithredu'n dda y bydd gwybod pa ymyriadau sydd fwyaf tebygol o fod yn llwyddiannus yn arwain at lwyddiant. O ganlyniad, yn ogystal â seilio'r dewis o ymyriadau ar dystiolaeth gadarn (cyn belled ag y bo modd), dylid dilyn yr [egwyddorion cyffredinol ar gyfer teilwra ymyriadau](#) a amlinellir isod i sicrhau bod ymyriadau'n cael eu gweithredu'n effeithiol.

3. Bydd angen asesu a monitro'r cynnydd i ofalu bod camau'n cyflawni eu nodau a'u bod yn effeithiol ynghylch gwella byd y rhai is eu llesiant a lleddfu anghydraddoldeb yn y fro o ran llesiant.

Er mwyn monitro canlyniadau unigolion neu grŵp o bobl, dylid defnyddio mesurau ar gyfer llesiant goddrychol. Mae What Works Wellbeing wedi paratoi [Banc Mesurau Llesiant](#) o fetrigau a mesurau y gellir eu defnyddio i asesu newidiadau mewn llesiant wrth werthuso prosiect.

4.4. Sut gellir teilwra ymyriadau i sicrhau'r llesiant mwyaf posibl ar draws gwahanol grwpiau?

Egwyddorion cyffredinol ar gyfer teilwra ymyriadau

Fel yr amlinellwyd ar ddechrau'r papur briffio hwn, mae consensws cyffredinol bod gwella llesiant y rhai sydd â'r llesiant personol isaf yn rhoi mwy o werth na darparu ymyriadau i'r rhai sydd eisoes yn profi lefelau uchel o lesiant. Mae targedu ymyriadau fel hyn yn gofyn am edrych ar anghydraddoldeb llesiant mewn poblogaethau yn hytrach na sgoriau llesiant ar gyfartaledd ([Abdallah, Wheatley a Quick, 2017b](#)).

O ganlyniad, dylid targedu ymyriadau i wella llesiant tuag at grwpiau sydd â'r llesiant cyfartalog isaf, neu ardaloedd sydd â'r anghydraddoldeb llesiant uchaf, i wneud y mwyaf o'u heffeithiolrwydd. (Gweler [Atodiad 2](#) am restr o sgoriau anghydraddoldeb llesiant a llesiant cyfartalog awdurdodau lleol Cymru.)

Ategir effeithiolrwydd y dull hwn gan y llenyddiaeth, sydd yn gyffredinol yn dangos bod ymyriadau llai yn gwneud mwy o wahaniaeth i'r rhai sydd â'r llesiant isaf. Er enghraifft, mae tystiolaeth wedi dangos bod effaith gadarnhaol defnyddio man gwyrdd ar lesiant yn fwy i bobl o grwpiau economaidd-gymdeithasol is, neu bobl ag iechyd meddwl gwael ([Hartig et al., 2014](#)).

Nododd dadansoddiad a gynhaliwyd ar gyfer Gwerthusiad Llesiant Cenedlaethol y Gronfa Loteri Fawr nifer o nodweddion sy'n gysylltiedig â mwy o effeithiolrwydd ar gyfer prosiectau a oedd yn anelu at gynyddu llesiant pobl ([CLES a NEF, 2013](#)). Roedd y rhain yn cynnwys:

- **Nodi angen lleol** – gweithio gyda'r awdurdod lleol i dargedu'r prosiect yn unol ag anghenion a bylchau llesiant ardal-benodol;
- **Cymryd agwedd gyfannol** – hynny yw, mynd i'r afael ag agweddau eang ar lesiant;
- **Ymgysylltu â'r grŵp targed** – drwy weithio gyda sefydliadau lleol;
- **Cyd-gynhyrchu** – cynnwys cyfranogwyr yn y gwaith o ddylunio a chyflwyno'r prosiect;
- **Darparu hyfforddiant** – fel y gall mwy o sefydliadau gyflawni'r prosiect llesiant; a
- **Hyblygrwydd** – i alluogi'r prosiect i ymateb i anghenion sy'n dod i'r amlwg a chanolbwyntio ar weithgareddau mwy effeithiol.

Y Thriving Places Index fel offeryn ar gyfer teilwra ymyriadau mewn ardal

Fel mae'r adrannau blaenorol wedi dangos, mae'r berthynas rhwng gwahanol ffactorau a sut maent yn dod at ei gilydd i ddylanwadu ar lesiant unigolion yn gymhleth. O ganlyniad, ni ddylid cymryd agwedd or-symf at ymyriadau i gynyddu llesiant – er enghraifft, drwy dybio perthynas uniongyrchol rhwng incwm uwch a lefelau uwch o lesiant. Yn hytrach dylent gymryd golwg gyfannol ar bresenoldeb neu absenoldeb ffactorau a allai gyfrannu at lesiant uchel neu isel mewn ardal leol.

Mae What Works Wellbeing yn argymhell defnyddio'r [Thriving Places Index](#) i lywio ymyriadau llesiant ar gyfer lle penodol. Nod hwn yw edrych ar y berthynas gymhleth rhwng llesiant a ffactorau lleol a 'nodi'r amodau lleol ar gyfer llesiant a mesur a yw'r amodau hynny'n cael eu cyflawni'n deg ac yn gynaliadwy' ar draws awdurdodau lleol. Rhennir y fframwaith yn dair lefel: cydraddoldeb; amodau lleol; a chynaliadwyedd.²³ Yna rhannir y tair elfen hyn yn ddangosyddion parth ac is-barth y gwyddys eu bod, ar sail tystiolaeth, yn effeithio ar lesiant. Gan ddefnyddio data sydd wedi eu cyhoeddi sy'n ymwneud â phob parth ac is-barth, darperir sgoriau ar gyfer pob un o'r tair prif elfen a pharth sylfaenol ar gyfer pob awdurdod lleol yng Nghymru a Lloegr.

Manylion yr Awdur

Mae Manon Roberts yn Gydymaith Ymchwil yng Nghanolfan Polisi Cyhoeddus Cymru.

Diolchiadau

Hoffai Canolfan Polisi Cyhoeddus Cymru ddiolch i'r rhai sydd wedi adolygu a rhoi sylwadau ar ddrafftiau'r papur briffio hwn, gan gynnwys **aelodau Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus, Deborah Hardoon (What Works Wellbeing)** a **Swyddfa Cenedlaethau'r Dyfodol**.

²³ Gellir gweld rhestr lawn o ddangosyddion y Thriving Places Index [yma](#)

Atodiad 1: Ffynonellau data ac argaeledd

Casglwyd data a gyflwynir yn y ddogfen hon yn bennaf gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol (2017; 2018; 2020) a What Works Wellbeing (2017). Mae data sy'n ymwneud â Dangosyddion Llesiant Cenedlaethol Cymru hefyd ar gael gan Lywodraeth Cymru (2019a).

Mae llawer o ddangosyddion a data arall sydd ar gael ar lefel genedlaethol ar gael ar wahanol lefelau daearyddol, gan gynnwys ar lefel awdurdod lleol. Mae'r tabl isod yn crynhoi'r data sydd wedi cael eu defnyddio neu yr ymgynghorwyd â nhw wrth baratoi'r papur briffio hwn, gydag arwydd o ba setiau data sy'n cael eu dadansoddi yn ôl awdurdod lleol, p'un a yw'r dadansoddiad awdurdod lleol yn cael ei gyflwyno'n llawn yn y papur briffio, a pha mor aml y cânt eu diweddarau. Cyflwynir y setiau data yn y drefn y cyfeirir atynt yn y sesiwn friffio.

Data	Ffynhonnell	Dadansoddiad	Cyfnod amser	Lleoliad dadansoddiad data yn y briff	Amllder rhyddhau
Amcangyfrifon llesiant personol (yn ôl x4 cwestiwn y Swyddfa Ystadegau Gwladol)	Swyddfa Ystadegau Gwladol	Awdurdod lleol	2011/12–2019/20	Ffigur 2, Atodiad 2 ac Atodiad 3	Unflwydd
Anghydraddoldeb llesiant (gwriad safonol cymedrig 4 cwestiwn y Swyddfa Ystadegau Gwladol)	Set ddata ar gael drwy What Works Wellbeing. (Mae'r dadansoddiad yn seiliedig ar ddata'r Swyddfa Ystadegau Gwladol a chyfeirir ato yn Abdallah, Wheatley a Quick, 2017a).	Awdurdod lleol	2014/15	Ffigur 3 ac Atodiad 2	Rhyddhau / dadansoddi un amser
Anghydraddoldeb llesiant ar sail addysg	Set ddata ar gael drwy What Works Wellbeing. (Mae'r dadansoddiad yn seiliedig ar ddata'r Swyddfa Ystadegau Gwladol a chyfeirir ato yn Abdallah, Wheatley a Quick, 2017a).	Awdurdod lleol	2014/15	Ffigur 4	Rhyddhau / dadansoddi un amser
Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (WIMD)	Llywodraeth Cymru	Awdurdodau lleol ac Ardaloedd Allbwn Uwch Haen Is	2000–2019	Roedd lefelau amddifadedd awdurdodau lleol yn cydberthyn ag anghydraddoldeb llesiant yn Ffigur 5 a llesiant cyfartalog yn Ffigur 6	WIMD (mynegai llawn): bob 3–5 mlynedd Llesiant cyfartalog: yn flynyddol Anghydraddoldeb llesiant: Dim ond 2014/15

Data	Ffynhonnell	Dadansoddiad	Cyfnod amser	Lleoliad dadansoddiad data yn y briff	Amlder rhyddhau
Ceiswyr lloches sy'n derbyn cymorth gan y llywodraeth o dan Adran 95 Deddf Mewnfudwyr a Lloches 1999	Llywodraeth y Deyrnas Unedig Ardal awdurdod lleol: Cefnogaeth adran 95 fesul awdurdod lleol	Awdurdod lleol	2014-2021	Atodiad 4	Yn flynyddol
Cenedligrwydd ceiswyr lloches sy'n derbyn cymorth gan y llywodraeth yng Nghymru	Llywodraeth y Deyrnas Unedig Cymorth lloches: Ceiswyr lloches yn derbyn cymorth	Rhanbarth y Deyrnas Unedig (data ar lefel Cymru)	2014-2021	-	Yn flynyddol
Ailsefydlodd ffoaduriaid o Syria o dan y Cynllun Ailsefydlu Pobl Agored i Niwed (VPRS)	Llywodraeth y Deyrnas Unedig Ardal awdurdod lleol: Ailsefydlu fesul awdurdod lleol	Awdurdod lleol	2014-2021	Atodiad 4	Yn flynyddol
Atal Digartrefedd yn ôl Ardal a Mesur (Adran 66)	Ystadegau Cymru	Awdurdod lleol	2015/16-2019/20	-	Yn flynyddol
Llesiant personol a nodweddion gwarchodedig	Swyddfa Ystadegau Gwladol	Ledled y Deyrnas Unedig (dim dadansoddiad)	2013-2015	Atodiad 5	I'w gadarnhau
Deall anghydraddoldebau llesiant: Pwy sydd â'r llesiant personol gwaethaf?	Swyddfa Ystadegau Gwladol	Ledled y Deyrnas Unedig (dim dadansoddiad)	2014-2016	Atodiad 6	I'w gadarnhau

Atodiad 2: Awdurdodau lleol Cymru yn nhrefn yr anghydraddoldeb llesiant uchaf i'r isaf, a sgoriau llesiant cyfartalog (data ar gyfer 2014–15)

	Awdurdod lleol	Gwriad Safonol Cymedrig (anghydraddoldeb llesiant)	4 cwestiwn Swyddfa Ystadegau Gwladol ar gyfartaledd (llesiant ar gyfartaledd)
1	Blaenau Gwent	2.55	7.24
2	Castell-nedd Port Talbot	2.43	7.36
3	Merthyr Tudful	2.43	7.26
4	Caerffili	2.34	7.32
5	Torfaen	2.33	7.37
6	Rhondda Cynon Taf	2.32	7.42
7	Pen-y-bont ar Ogwr	2.28	7.42
8	Casnewydd	2.27	7.34
9	Bro Morgannwg	2.26	7.32
10	Sir Gaerfyrddin	2.21	7.52
11	Wrecsam	2.19	7.47
12	Ynys Môn	2.17	7.64
13	Powys	2.15	7.50
14	Abertawe	2.13	7.38
15	Conwy	2.10	7.55
16	Sir Benfro	2.10	7.63
17	Sir Fynwy	2.07	7.56
18	Sir Ddinbych	2.04	7.59
19.	Caerdydd	2.02	7.52
20	Gwynedd	2.01	7.48
21	Sir y Fflint	2.00	7.58
22	Ceredigion	1.95	7.60

Ffynhonnell anghydraddoldeb llesiant: [Abdallah, Wheatley a Quick \(2017a\)](#), yn seiliedig ar ddata Arolwg Poblogaeth Flynyddol y Swyddfa Ystadegau Gwladol; Ffynhonnell llesiant cyfartalog: [Swyddfa Ystadegau Gwladol, 2020](#)

Atodiad 3: Tueddiadau a % y newid yn y sgoriau llesiant cyfartalogar draws awdurdodau lleol Cymru (2014–15 i 2018–19)

	2015–16	2016–17	2017–18	2018–19	% newid 2015/16–2018/19
Bro Morgannwg	7.34	7.73	7.63	7.67	4.5%
Gwynedd	7.49	7.54	7.76	7.76	3.6%
Torfaen	7.37	7.35	7.55	7.61	3.3%
Wrecsam	7.47	7.56	7.51	7.68	2.8%
Merthyr Tudful	7.27	7.14	7.30	7.43	2.3%
Castell-nedd Port Talbot	7.35	7.47	7.52	7.50	2.1%
Casnewydd	7.34	7.33	7.46%	7.45	1.6%
Blaenau Gwent	7.30	7.41	7.42	7.41	1.4%
Sir Gaerfyrddin	7.52	7.45	7.41	7.63	1.4%
Ynys Môn	7.64	7.73	7.75	7.72	1.1%
Pen-y-bont ar Ogwr	7.43	7.56	7.57	7.49	0.9%
Sir Fynwy	7.54	7.52	7.60	7.60	0.9%
Caerffili	7.34	7.37	7.36	7.40	0.9%
Cymru	7.47	7.50	7.50	7.53	0.8%
Sir Ddinbych	7.60	7.61	7.63	7.67	0.8%
Powys	7.52	7.72	7.67	7.57	0.8%
Conwy	7.54	7.58	7.55	7.59	0.6%
Sir y Fflint	7.58	7.60	7.52	7.62	0.6%
Abertawe	7.40	7.51	7.36	7.37	–0.3%
Sir Benfro	7.64	7.59	7.60	7.57	–0.9%
Caerdydd	7.55	7.45	7.37	7.47	–1.1%
Rhondda Cynon Taf	7.44	7.34	7.46%	7.36	–1.1%
Ceredigion	7.61	7.47	7.58	7.52	–1.2%

Ffynhonnell: [Swyddfa Ystadegau Gwladol, 2020](#)

Atodiad 4: Ceiswyr lloches ar wasgar sy'n cael cymorth a Syriaid wedi eu hailsefydlu o dan y Cynllun Ailsefydlu Pobl Agored i Niwed, yn ôl awdurdod lleol

	Ceiswyr lloches a gynorthwyr mewn llety gwasgaru, fesul awdurdod lleol Ciplun ar ddiwedd mis Rhagfyr 2020		Syriaid a ailsefydlwyd o dan y Cynllun Ailsefydlu Pobl Agored i Niwed, fesul awdurdod lleol Cyfanswm cronos hyd ddiwedd mis Rhagfyr 2020	
Awdurdod lleol	Ceiswyr lloches gwasgaredig	Ceiswyr lloches gwasgaredig fesul 10,000 o'r boblogaeth	Pobl wedi eu hailsefydlu	Pobl wedi eu hailsefydlu fesul 10,000 o'r boblogaeth
Blaenau Gwent	–	–	10	1
Pen-y-bont ar Ogwr	–	–	49	3
Caerffili	1	–	32	2
Caerdydd	1,418	37	88	2
Sir Gaerfyrddin	–	–	163	9
Ceredigion	–	–	74	10
Conwy	6	1	17	1
Sir Ddinbych	–	–	73	8
Sir y Fflint	–	–	49	3
Gwynedd	–	–	39	3
Ynys Môn	–	–	20	3
Merthyr Tudful	2	–	8	1
Sir Fynwy	–	–	37	4
Castell-nedd Port Talbot	1	–	52	4
Casnewydd	441	27	68	4
Sir Benfro	–	–	48	4
Powys	–	–	122	9
Rhondda Cynon Taf	2	–	48	2
Abertawe	832	33	138	6
Torfaen	–	–	23	2
Bro Morgannwg	3	0	73	5
Wrecsam	123	9	79	6
Cymru	2,829	9	1,310	4

Ffynonellau: Swyddfa Ystadegau Gwladol (2021). Amcangyfrifon poblogaeth canol blwyddyn ar gyfer 2019; Llywodraeth y Deyrnas Unedig (2021). Setiau data lloches ac ailsefydlu: Cymorth adran 95 fesul awdurdod lleol; ac Ailsefydlu fesul awdurdod lleol

Atodiad 5: Llesiant personol yn y Deyrnas Unedig yn ôl nodweddion gwarchodedig

Mae'r tabl hwn yn dangos y sgoriau llesiant cyfartalog, sgoriau 'isel' ar gyfartaledd, a sgoriau 'uchel iawn' ar gyfartaledd ar draws tri o'r pedwar cwestiwn Swyddfa Ystadegau Gwladol yn y tair blynedd a ddaeth i ben ym mis Rhagfyr 2015. Y tri chwestiwn a gynhwysir yw'r rhai sy'n ymwneud â bodlonrwydd â bywyd; 'gwerth chweil'; a hapusrwydd. Cafodd y data ar gyfer y pedwerydd cwestiwn ar orbryder eu grwpio ar draws gwahanol glystyrau sgorio, ac felly nid oes modd eu hymgorffori yn y cyfartaleddau a ddangosir yn y tabl.

		Yn gymharol â'r cyfartaledd cyffredinol	Yn gymharol â chyfartaledd 'isel'*	Yn gymharol â chyfartaledd 'uchel iawn'*
Rhyw	Gwryw	-0.06	0.06	-2.36
	Benyw	0.05	-0.06	2.25
Grŵp oedran	16 i 19	0.17	-1.61	3.01
	20 i 24	-0.06	-0.24	-2.11
	25 i 29	0.02	-0.94	-1.21
	30 i 34	0.04	-1.29	-1.29
	35 i 39	-0.06	-0.34	-3.41
	40 i 44	-0.13	0.42	-4.21
	45 i 49	-0.20	1.32	-4.81
	50 i 54	-0.25	2.05	-4.53
	55 i 59	-0.16	1.78	-2.01
	60 i 64	0.09	0.08	3.30
	65 i 69	0.32	-1.35	8.56
	70 i 74	0.33	-1.32	9.52
	75 i 79	0.27	-0.76	8.51
	80 i 84	0.11	0.21	5.90
	85 i 89	0.01	0.95	3.58
	90 a hŷn	-0.23	2.34	-0.69
Statws perthynas	Byw mewn cwpl: priod neu bartner sifil	0.29	-2.15	5.11
	Byw mewn cwpl: cwpl sy'n cyd-fyw neu o'r un rhyw	0.05	-1.04	-0.90
	Ddim yn byw mewn cwpl: sengl	-0.31	1.77	-6.29
	Ddim yn byw mewn cwpl: gweddw neu bartner sifil sydd wedi goroesi	-0.20	2.51	0.04
	Ddim yn byw mewn cwpl: wedi ysgaru neu wedi gwahanu oddi wrth bartner sifil	-0.51	4.98	-6.59

		Yn gymharol â'r cyfartaledd cyffredinol	Yn gymharol â chyfartaledd 'isel'*	Yn gymharol â chyfartaledd 'uchel iawn'*
Ethnigrwydd	White	0.01	-0.02	0.18
	Sipsiwn / Teithwyr / Teithwyr Gwyddelig	-0.36		
	Grwpiau cymysg / amlethnig	-0.28	1.34	-4.40
	Indiaidd	0.08	-1.92	-0.11
	Pacistanaid	-0.05	0.14	1.19
	Bangladeshaid	-0.06	-0.29	-0.22
	Tsieinëeg			-4.46
	Cefndir Asiaidd arall	-0.01	-0.59	-0.59
	Du / Affricanaidd / Caribiaidd / Du Prydeinig	-0.28	1.95	-2.68
	Arab	-0.31	3.48	-4.10
	Grŵp ethnig arall	-0.10	0.08	-1.62
Crefydd	Dim crefydd	-0.15	0.71	-3.99
	Cristion (pob enwad)	0.08	-0.37	1.90
	Bwdhydd	-0.09	0.35	-2.19
	Hindŵ	0.08	-2.04	-0.59
	Iddew	0.01		-0.05
	Mwslim	-0.08	0.31	0.55
	Sikh	-0.01	-0.20	-1.21
	Unrhyw grefydd arall	-0.19	1.72	-2.21
Hunaniaeth rywiol	Heterorywiol / Strêt	0.00	0.03	0.23
	Hoyw neu lesbiaidd	-0.18	1.37	-4.03
	Deurywiol	-0.37	3.50	-3.96
	Arall	-0.25	4.06	-1.17
	Ddim yn gwybod neu'n gwrthod	-0.18	0.72	-4.25
Anabledd	(Deddf Cydraddoldeb) yn anabl	-0.63	6.76	-6.51
	(Deddf Cydraddoldeb) ddim yn anabl	0.23	-2.39	2.76

Ffynhonnell: [Swyddfa Ystadegau Gwladol, 2017](#)

* Isel = sgôr o 0-4; Canolig = 5-6; Uchel = 7-8; Uchel iawn = 9-10. Mae fformatio mapiau gwres yn cael ei wrthdroi ar gyfer 'isel'.

Atodiad 6: Disgrifiad o'r grwpiau a nodwyd a'rtebygolrwydd y byddant yn adrodd am y llesiant personol salaf, 2014 i 2016

Prif nodweddion y grwpiau	Ods adrodd am lesiant personol salaf
Pobl ddi-waith neu segur, mewn cartrefi ar osod, sy'n honni bod afiechyd neu anabledd gyda nhw;	1/32
Pobl gyflogedig, mewn cartrefi ar osod, sy'n honni bod afiechyd neu anabledd gyda nhw	1/41
Perchnogion cartrefi, wedi ymddeol, sy'n honni bod afiechyd neu anabledd gyda nhw	1/71
Pobl hunangyflogedig heb broblemau iechyd neu anabledd hunan-gofnodedig	1/187
Gweithwyr sy'n berchen ar eu cartrefi gyda morgais heb broblemau iechyd nac anabledd hunan-gofnodedig	1/348
Rhentwyr sy'n fyfyrwyr neu'n ddi-waith heb broblemau iechyd neu anabledd hunan-gofnodedig	1/439
Gweithwyr oedrannus sy'n berchen ar eu cartref a heb broblemau iechyd nac anabledd hunan-gofnodedig	1/508
Pobl wedi ymddeol sy'n berchen ar eu cartref a heb broblemau iechyd nac anabledd hunan-gofnodedig	1/756

Tabl wedi ei atgynhyrchu o [Swyddfa Ystadegau Gwladol \(2018\)](#). Ffynhonnell wybodaeth: Arolwg Poblogaeth Blyneddol

Amdanom ni

Mae Canolfan Polisi Cyhoeddus Cymru yn helpu i wella'r broses o lunio polisïau a gwasanaethau cyhoeddus trwy gefnogi gweinidogion Llywodraeth Cymru ac arweinwyr gwasanaethau cyhoeddus i gael mynediad at a defnyddio tystiolaeth annibynnol drylwyr ynghylch yr hyn sy'n gweithio. Mae'r Ganolfan yn gweithio mewn partneriaeth ag ymchwilwyr ac arbenigwyr polisi blaenllaw i gyfuno a defnyddio tystiolaeth sy'n bodoli eisoes a nodi bylchau lle mae gofyn cynhyrchu gwybodaeth newydd.

Mae'r Ganolfan yn annibynnol i'r Llywodraeth ond mae'n gweithio'n agos gyda llunwyr polisïau ac ymarferwyr ar lefel genedlaethol a lleol i ddatblygu syniadau o'r newydd am sut i fynd i'r afael â rhai o'r heriau economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol allweddol sy'n wynebu Cymru.

Mae gwaith y Ganolfan yn cwmpasu ystod eang o bolisïau, ond ar hyn o bryd, mae'n canolbwyntio'n benodol ar y canlynol:

- Mynd i'r afael ag unigrwydd ac ynysu cymdeithasol
- Iechyd a gofal cymdeithasol oedolion
- Llywodraethu a gweithredu effeithiol
- Hyrwyddo cydraddoldeb
- Economi a sgiliau
- Plant sy'n derbyn gofal

I gael rhagor o wybodaeth ac i lawrlwytho ein hadroddiadau a'n sesiynau briffio polisi ar y pynciau hyn a phynciau eraill, ewch i www.wcpp.org.uk

Wales Centre for Public Policy
Canolfan Polisi Cyhoeddus Cymru

Prifysgol Caerdydd, 10/12 Plas yr Amgueddfa,
Caerdydd, CF10 3BG

www.wcpp.org.uk

029 2087 5345

info@wcpp.org.uk

@WCfPP

Economic
and Social
Research Council

Llywodraeth Cymru
Welsh Government